

LUND UNIVERSITY

Bildning och ekonomi - en ilmarsch, två resor och ett möte

Carlson, Benny; Olsson, Carl-Axel

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Carlson, B., & Olsson, C.-A. (2007). *Bildning och ekonomi - en ilmarsch, två resor och ett möte*. Höskoleverket.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

RAPPORT 2007:50 R

BILDNING OCH EKONOMI

– en ilmarsch, två resor och ett möte

AV BENNY CARLSON OCH CARL-AXEL OLSSON

Högskoleverket

Luntmakargatan 13

Box 7851, 103 99 Stockholm

tfn 08-563 085 00, fax 08-563 085 50

e-post hsv@hsv.se, www.hsv.se

BILDNING OCH EKONOMI

Utgiven av Högskoleverket 2007

Högskoleverkets rapportserie 2007:50 R

ISSN 1400-948X

Författare: Benny Carlson, Carl-Axel Olsson

Kontaktperson på Högskoleverket: Per-Gunnar Rosengren

Grafisk form: Alexander Florencio

Tryck: AB Danagårds Grafiska, Ödeshög, oktober 2007

Tryckt på miljömärkt papper

Illustration: Alexander Florencio

INNEHÅLL

FÖRORD	5
INLEDNING	7
ILMARSCH FRÅN SMITH TILL COASE	9
ALFRED MARSHALLS BILDNINGSVÄG	23
EN BILDAD VISIONÄR: SCHUMPETER	39
ETT MÄSTARMÖTE: VEBLÉN MOT STIGLER	53
Rond 1: Bildning och forskning	56
Rond 2: Specialisering	58
Rond 3: Ekonomiämnet	61
Rond 4: Bildning och marknadsekonomi	63
Rond 5: Ekonomiutbildningen	69
Rond 6: Ekonomen som tekniker?	72
NÅGRA LÄRDOMAR	75
REFERENSER	81

FÖRORD

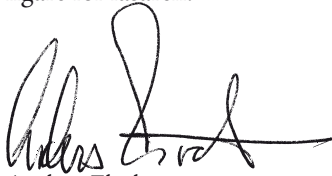

Bildning och ekonomi är ingen självklar begreppskombination. Flera ekonomer menar till och med att ekonomi, eller utbildning i ekonomi, inte tillför något till en bildningsgång. Ekonomi framstår för många som ett smalt och ensidigt ämne som mer handlar om metoder än om verkligheten. Särskilt den neoklassiska teorin har fått mycket kritik för att dess modellvärld ligger långt ifrån verklighetens komplexitet.

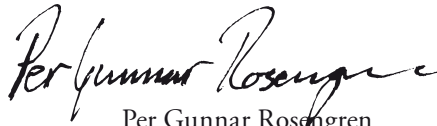
I denna Högscoleverkets sjätte skrift i bildningsserien, visar docent Benny Carlson och professor Carl-Axel Olsson, bägge vid institutionen för ekonomisk historia vid Lunds universitet, att ett ekonomiintresse (i den här skriften handlar det närmast om nationalekonomi) mycket väl kan förenas med ett engagemang för t.ex. fattigdom och andra samhällsproblem.

Högscoleverket vill etablera ett modernt bildningsbegrepp där alla ämnen kan bidra med kunskap och förståelse för samtiden och samhällets utveckling. Det är då viktigt att tränga bakom de ekonomiska tillämpningar som möter oss dagligen och reflektera över de ekonomiska doktrinerna. Formatet för skriftserien tillåter visserligen inte att det enorma ämnesområde som titeln lovar utforskas på djupet, men författarna bjuder på en ilmarsch genom historien, två bildningsresor och ett oväntat möte. Högscoleverket hoppas att

denna skrift gör kopplingarna mellan begreppen bildning och ekonomi tydligare för läsaren.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Anders Flodström', with a long horizontal stroke extending to the right.

Anders Flodström
universitetskansler

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Per Gunnar Rosengren', with a long horizontal stroke extending to the right.

Per Gunnar Rosengren
projektledare

INLEDNING¹

Bildning och ekonomi – varmed vi avser nationalekonomi – är ett tema som kombinerar ett mångtydigt begrepp med ett enormt ämnesområde. Det är ett tema som inte låter sig uttömmas på några få sidor. Det inbjuder snarare till lika många utläggningar som det finns förståsigpåare villiga att formulera sig kring det. Vi är två ekonomihistoriker – inte nationalekonomer! – som utifrån egna intresseinriktningar har prövat några infallsvinklar på detta tema. En av oss (Carlson) har svarat för en upp- och ilmarsch som ställer några frågor och gör några doktrinhistoriska nedslag och har dessutom arrangerat ett mästartmöte mellan två tunga 1900-talsekonomer, Thorstein Veblen och George Stigler. Den andre av oss (Olsson) har följt i spåren på två av den ekonomiska doktrinhistoriens stora och alltid aktuella namn, Alfred Marshall och Joseph Schumpeter, och dröjt i den punkt där dessa spår, som vittnar om långa bildningsresor, korsar varann.² Till sist lyfter vi fram några lärdomar från de olika infallen.

-
1. Vi är tacksamma från synpunkter från två ekonomi- och doktrinhistoriskt lagda nationalekonomer, Lars Jonung och Bo Sandelin. De svagheter som även efter deras goda råd vidläder texten får hänföras till skevheter i våra egna bildningsprofiler.
  2. Vi har själva översatt citat från engelska till svenska.

ILMARSCH FRÅN SMITH TILL COASE

Kan bildning och ekonomi gå hand i hand? I denna skrift ska vi försöka visa åtminstone så mycket som att åtskilliga ekonomiska tänkare under tidernas lopp varit bildade personer och haft saker att säga som borde kunna intressera människor som eftersträvar bildning.

Vad menar vi med bildning? Det är ett av dessa honnörsord som inte låter sig fångas i någon bestämd formel. Vi ska inte ge oss ut på djupt vatten utan enbart, med hjälp av ett fåtal arbeten om bildningsbegreppet, peka på några av de motsättningar, balansproblem och valsituationer som ordet rymmer. Den som vill gå på djupet kan konsultera exempelvis några av pedagogikprofessorn Bernt Gustavssons böcker.

Idéhistorikern Sven-Eric Liedman noterar att bildning kräver ”mångsidighet och ses ofta som en motsats till specialisering” samtidigt som begreppet länge avsåg ”nästan uteslutande den typ av fördjupade insikter som högre studier och forskning ansågs ge”. Sådana aktiviteter innebär normalt ett mått av specialisering och dessutom är det så att: ”Vi kan inte bära omkring på en ständigt växande encyklopedi i huvudet.”³ Det vi har i huvudet kan i

---

3. Liedman 1990 och 2007:140.

varierande grad ha karaktären av tvär- och längdsnitt genom tillvaron. ”Vi är invanda med att vi lever och tolkar tillvaron här och nu och att detta sker oberoende av det förflutna”, konstaterar Gustavsson, men vi kan bara förstå tillvaron ”genom att stå i levande kontakt med det förflutnas erfarenheter”.⁴ Den bildade människan har från vaggan insupit existerande kultur, förebilder och normer men förväntas samtidigt vara förmögen att befria sig från den tradition hon invaggats i för att bli kritiskt tänkande och självständigt väljande.⁵ Det finns därmed såväl ett beroende som en motsättning mellan ett visst kulturellt innehåll och analysförmåga eller omdöme. Omdöme handlar om såväl förnuft som moral eller känsla. ”I den moderna traditionen”, skriver pedagogiprofessorn Michael Uljens, ”finns en relativt utbredd tolkning om att bildning innebär att finna en balans mellan känsla (moral), förnuft och handling (hjärta, huvud, hand).”⁶ Bildning handlar om en väg eller resa utan ände, vilket framgår redan av titlarna på en del arbeten, Bernt Gustavssons *Bildningens väg* och Leif Alsheimers *Bildningsresan*.

Vi tänker inte ge någon definition av bildning utan riktar intresset mot några av de frågor som reser sig när begreppet kommer på tal: Frågan om kun-

---

4. Gustavsson (odaterad).

5. Se t.ex. Gustavsson: 1996:82–107.

6. Uljens 2006.

skapens bredd och djup i dels bemärkelsen mång- eller allsidighet och specialisering, dels bemärkelsen nutidsorientering och historisk orientering. Vidare frågor om påbudna och traditionsbundna respektive självständiga val, om fakta och innehåll respektive analys, om förnuft respektive moral och känsla. Och vi kommer att demonstrera vad bildning kan vara genom att belysa ett par extraordinära bildningsresor.

Frågan om bredd kan vidare handla om stora kunskaper hos en individ eller om mera måttliga kunskaper hos många individer. Då är vi inne på folkbildning, som inte alltid betraktas som ”riktig” bildning. Men var går gränsen mellan att besitta och sakna bildning? Kan inte alla, från professorn till analfabeten, bli *mera* bildade om de vill och får lära sig mer?⁷ Åtskilliga nationalekonomer har under tidernas lopp ägnat kraft åt att höja bildningsnivån hos de breda lagren, inte minst i Sverige.⁸ Knut Wicksell är med sina ”bondföreläsningar” ett paradexempel.⁹ På andra sidan Atlanten kan man peka på University of Wisconsin, där man för hundra år sedan med journalisten Lincoln Steffens ord var redo att ”undervisa vem som helst om vad som

---

7. Den retoriska frågan kan i och för sig besvaras nekande. Enligt Ellen Key, som utredde bildningsbegreppet i ett föredrag 1897, kan bara de människor som har rätt ”naturanlag” bli bildade. Se Key 1992:8.

8. Se t.ex. Carlson & Jonung 2006.

9. Se Wicksell 2001.

helst var som helst”.¹⁰ Den amerikanska expansionen av utbildningsväsendet runt sekelskiftet 1900 demonstrerar eftertryckligt att en bred bas går att för-
ena med en vass spets.¹¹

Blir människor bildade av att studera nationalekonomi, så som ämnet lärs ut vid dagens universitet och högskolor? Den frågan bör man inledningsvis (som ekonomihistoriker) närma sig med försiktighet. En egenskap hos en bildad människa bör vara förmågan att välja, och ekonomi handlar som bekant om val utifrån de resurser och den information som är tillgängliga. En annan egenskap bör vara balans mellan förnuft och moral, men ”hjärtat” spelar ingen större roll i ekonomiutbildningen – det talas om att ”en djup klyfta uppstått mellan nationalekonomin och etiken”.¹² Rent allmänt vågar vi kanske påstå att ekonomistudier *inte direkt* leder till någon större bildning, men att träning i att se och analysera avgörande samband ökar förmågan att erövra *väsentlig* kunskap, dvs. *indirekt* kan leda till bildning. Den som nöjer sig med det tvärsnitt av teorier som lärs ut på nationalekonomiska grundkurser blir knappast bildad. ”När bildning blir liktydig med ett färdigstöpt stoff förlorar tanken

---

10. Henderson 1993:335.

11. Se t.ex. Coats 1993.

12. Pålsson Syll 2001:10.

sin betydelse och stagnerar”, som Gustavsson så riktigt påpekar.¹³ Den som däremot blir intresserad av ett längdsnitt av teorier kommer att stifta bekantskap med originella och lärda tänkare och kan genom deras förmedling skaffa sig bildning på samma sätt som den som studerar filosofins eller sociologins historia – och dessutom få en känsla för vart ämnet är på väg.

Att utdela tjuvnyp mot allt som har med ekonomi att göra verkar vara en populär sysselsättning bland bildningens profeter. Till en del kan det bero på att det är ett säkert sätt att kamma hem billiga poäng i de kretsar som gärna ordar om ”räknenissar”. Till en del kan det bero på att några ekonomer gillar att uppträda kaxigt. Till en del kan det kanske bero på att många som skriver om bildning tycks leva i föreställningen att ”allt var bättre förr” (före marknadsekonomin). Med Gustavssons ord: ”Bildning har ofta förknippats med en tillbakablickande, smått romantisk hållning, huvudsakligen en protest mot civilisationens framfart.”¹⁴ Eller för att tala med professorn i filosofi, kultur och företagsledning Bengt Kristensson Ugglas ord: ”Ropet efter bildning kan fungera som kulturell kosmetika, det kan vara ett uttryck för en förljugen nostalgi och som sådan fungera som en flykt undan de konkreta utmaningar som möter i en samtid präglad av hög komplexitet.” Kristensson Ugglas kloka råd är därför att ”inkludera det som händer också inom natur-

---

13. Gustavsson 2007:18.

14. Gustavsson 1996:106.

vetenskapens, teknikens och ekonomins domäner som en integrerad del av ett aktuellt bildningsprojekt”.¹⁵

Låt oss, som bot mot ett ofta slentrianmässigt ekonomiförakt, inleda med en doktrinhistorisk ilmarsch som antyder något av den lärdom och bildning som präglat ekonomiämnets stora tänkare. Ämnet har genomgått stora förvandlingar genom inomteoretisk utveckling och under trycket av den yttre verklighetens krafter, vilket gjort att dess bredd och djup varierat över tid. De tidiga ekonomerna, klassikerna eller utövarna av politisk ekonomi var samhällstänkare i största allmänhet. Med neoklassikerna snävades synfältet in i tid och rum till att gälla tidlös prisbildning på marknader. Parallellt med dem verkade emellertid ”heterodoxa” ekonomer, som anlade bredare men teoretiskt mindre sammanhållna perspektiv. Dessutom framträdde neoklassiska strömningar som anlade dynamiska perspektiv (österrikarna) och som – i takt med att de statliga ingripandena i marknaderna ökade – återupplivade den politiska ekonomin (*public choice*). Det hela började på allvar med Adam Smith (1723–1790) och hans *Wealth of Nations* (1776) om vilken Robert Heilbroner har följande att säga:

---

15. Kristensson Ugglå 2007:111, 113.

För Smiths encyklopediska spännvidd och kunskaper kan man bara hysa beundran. Det var bara på 1700-talet som en så väldig, allomfattande, säker, frän och djup bok kunde ha skrivits. [...] Smith var mycket mer än nationalekonom. Han var en kombinerad filosof, psykolog, historiker och sociolog som tänkte ut en vision som infogade mänskliga motiv och historiska stadier och ekonomiska mekanismer [...]. Ur det perspektivet är Folkens välstånd något mer än ett nationalekonomiskt mästerverk. Det ingår i en övergripande syn på mänsklighetens stora äventyr.¹⁶

Om Smith var den klassiska nationalekonomins grundare och vi helt sonika hoppar över storheter som David Ricardo (1772–1823), Thomas Malthus (1766–1834) och Karl Marx (1818–1883) hamnar vi hos dess avrundare John Stuart Mill (1806–1873). Han var en närmast parodisk exponent för den bildade människan och läste, enligt vad historien förtäljer, under fadern James stränga uppsyn, grekiska vid tre års ålder, latin vid åtta och antikens klassiker på originalspråk innan han kom i målbrottet. Inte så konstigt då att han införde en estetisk – eller bildad – dimension i den rena lyckokalkyl som ställts upp av utilitarismens fader Jeremy Bentham (1748–1832).

Mill insisterade på att den största lyckan beror på mer än ren njutning.

---

16. Heilbroner 2006:75. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations utgavs 1909 på Gleerups förlag under titeln En undersökning av folkens välstånd – dess natur och orsaker.

Glädjen i att avnjuta en symfoni av Beethoven eller ett mästerverk av Michelangelo är mer än njutning. Stora verk och dåd bringar glädje genom att höja anden. Bentham hade föreslagit att poker är lika bra som poesi, om de ger samma njutning. Mill höll inte med. Mill bytte metafor och kontrade med att han hellre ville vara en missnöjd Sokrates än en välgödd gris.¹⁷

Med neoklassikerna – anförda av Léon Walras (1834–1910), Stanley Jevons (1835–1882) och Carl Menger (1840–1921) – blev ekonomiämnet ”ett specialområde för professorer, vilkas undersökningar mer liknade små tunna ljusstrålar än de breda, forskande ljuskäglor som de tidigare nationalekonomerna hade sänt ut över det dimmiga hav som låg framför dem”.¹⁸ Denna utveckling var bland annat en följd av den produktivetsfrämjande arbetsdelning som Smith förfäktat och av att marknaden alltmer framträdde som det pulserande hjärtat i mänsklighetens organism. Den som tror att neoklassiker med nödvändighet var själlösa ekvationslösare behöver emellertid bara stifta bekantskap med Alfred Marshall (1842–1924), som liksom Mill i barndomen drillades av en krävande fader och som i vuxen ålder avnjöt världslitteraturens giganter från olika altpoppar, eller – om vi håller oss på svensk hemmaplan – Knut Wick-

---

17. Buchholz 1999:101-102.

18. Heilbroner 2006:177.

sell (1851–1926), Gustav Cassel (1866–1945) och Eli Heckscher (1979–1952), som alla hade vida sociala, kulturella och historiska vyer och som alla var hängivna folkbildare.

Vid sidan om neoklassikerna arbetade dessutom ekonomer med omfattande historisk och sociologisk bildning, i Tyskland exempelvis en Gustav von Schmoller (1838–1917) eller Max Weber (1864–1920). I USA trädde en ny skola fram, institutionalisterna, under ledning av Thorstein Veblen (1857–1929), ”den sista människan som visste allt”.¹⁹ Om bildning, som en del menar, handlar om interaktion i pedagogen John Deweys anda bör man inte förglömma John Commons (1862–1945) betoning av transaktionen. Den grundläggande enheten i ekonomin är enligt honom inte en individ utan två eller flera individer som agerar. Sverige fick sin alldeles egen institutionalist, Gunnar Myrdal (1898–1987), som förklarade att allt som är viktigt bör diskuteras och undersökas.²⁰

John Maynard Keynes (1883–1946) var inte bara sin tids mest uppburne ekonom utan även centralfigur i olika intellektuella och konstnärliga kretsar. ”Han föredrog ofta att gå på teatern framför att läsa någon annan ekonoms

---

19. Lerner 1948:8. Se även Nabers omdöme om Veblen i inledningen till ”mästarmötet”.

20. Myrdal 1982:138.

teoretiska arbete.²¹ Det verkar inte som om han misshushållade med sin tid. Av en god ekonom krävs enligt Keynes en hel del:

Han måste vara matematiker, historiker, statsman, filosof – till en viss grad. [...] Han måste studera nuet i ljuset av det förflutna med tanke på framtiden. Ingen del av människans natur eller institutioner får ligga helt utanför hans synkrets. Han måste vara målmedveten och oengagerad på en och samma gång; upphöjd och omutlig som en konstnär, men stundom lika jordnära som en politiker.²²

En annan av 1900-talets stora profiler, Joseph Schumpeter (1883–1950), var på en gång ekonom och sociolog. Han hade i sin ungdoms kejsrerliga Österrike fått en uppfostran som anstår en herreman och kan kanske sägas ha gett uttryck åt ett slags klassiskt chevalereskt bildningsideal med sin berömda målsättning att bli världens bästa ekonom, ryttare och älskare.²³

Schumpeter tycks representera inte bara ett klassiskt utan också ett manligt bildningsideal. Nationalekonomi har förvisso varit ett maskulint ämne – jämförelsevis få kvinnor har fått smaka den ekonomiska kunskapens äpple.

---

21. Buchholz 1999:222.

22. Citerat ur Heilbroner 2006:295.

23. Swedberg 1994:XV.

Några har blivit kända som samarbetspartners till sina män – t.ex. Mary Paley Marshall (1850–1944), Elizabeth Boody Schumpeter (1898–1953) och Rose Friedman (f. 1911). Andra har gjort sig ett namn på egen hand, t.ex. Joan Robinson (1903–1983) som på 1930-talet deltog i ”cirkusen” runt Keynes och som med tiden kom att överge jämviktsidéerna för ett historiskt perspektiv.²⁴ Det har hävdats att kvinnliga ekonomer över lag ägnat jämförelsevis mer intresse åt socialpolitik och löneskillnader mellan män och kvinnor.²⁵ Deras bildningsprofil har alltså möjligen varit annorlunda än männens.

Låt oss för ögonblicket göra halt i denna ilmarsch, även om vi bara kommit halvvägs genom 1900-talet och inte hunnit avverka storheter som format senare tiders nationalekonomi, t.ex. Paul Samuelson (f. 1915), Milton Friedman (1912–2006) och Robert Lucas (f. 1937). Men vad kan egentligen sägas om bildning och monetarism eller rationella förväntningar? Poängen är ändå klar: det saknas inte bildade gestalter i ekonomiämnets annaler. Vi ska strax stifta närmare bekantskap med några av dem. Dessförinnan ska vi snudda vid några aktuella frågor.

För det första: hur det kan komma sig att ekonomer på senare årtionden trängt in på områden som odlats av andra samhällsvetare som statsvetare,

---

24. Emami 2000:372.

25. Dimand, Dimand & Forget 2000:xxiii.

sociologer och jurister? Beror det på att ekonomerna är så bildade? Frågan har ställts av ”nobelpristagaren”²⁶ i ekonomi 1991 Ronald Coase (f. 1910), som besvarat den nekande. Smith och Marshall hade bredare repertoar än dagens ekonomer. ”Det allmänna intryck man får, särskilt från tidskrifterna, är att ämnet snarare inskränker än utvidgar sitt omfång.”²⁷ Coase tror inte heller att ekonomernas intrång på andras revir beror på de löst alla större problem på sitt eget. Han ser två möjliga förklaringar: Den första är att ekonomerna förfogar över överlägsna tekniker; då blir intrången av övergående karaktär eftersom övriga samhällsvetare snart kommer i kapp. Den andra är att ekonomerna behöver kunskap om politiska, sociala och juridiska system för att bättre kunna analysera det ekonomiska systemet; då blir intrången bestående. Vi frestas att lägga till en tredje förklaring. Om ekonomerna anammat Adam Smiths recept för ökad produktivitet – arbetsdelning och specialisering – i högre grad än andra samhällsvetare skulle det kunna förklara att de var för sig blivit ”smalare” samtidigt som de tillsammans blivit ”bredare”.

För det andra: hur förhåller det sig med bildningsbalansen i utbildningen av akademiska nationalekonomer i våra dagar? David Colander har varnat för ”ett matematiskt filter” vid intagningen till forskarutbildningarna i national-

---

26. Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne, i dagligt tal ofta kallat Nobelpriset i ekonomi.

27. Coase 1994:38.

ekonomi i USA: ”Den intelligenta generalisten med goda insikter och förnuft gallras ut.”²⁸ Assar Lindbeck har på liknande sätt mot europeisk bakgrund varnat för att ”vi utbildar inte tillräckligt många ’tvåbenta’ ekonomer, som både behärskar analytiska tekniker och har en känsla för verklighetens problem”.²⁹ En undersökning av svenska doktorander i nationalekonomi visade att ”den typiske doktoranden [...] har en bred bakgrund som spänner över många områden snarare än ett snävt fokus på kärnämnen nationalekonomi, statistik och matematik. Många har fleråriga studier av ämnen som filosofi, historia och statvetenskap”.³⁰ Doktoranden är ”tvåbent” när han går in i utbildningen men ”enbent” när han går ut, vilket torde betyda mindre bildad.

För det tredje: vart är den nationalekonomiska utbildningen på väg? Den frågan är för stor för att besvaras på ett par rader. Men om vi än en gång tar Colander till hjälp och håller oss till ett par rader så handlar det bl.a. om att specialiseringen i utbildningen ökar samtidigt som etablerade ämnesgränser bryts ner.³¹ Framtidens utbildningsväg kan alltså bli smalare samtidigt som den går över flera ämnesområden. Vad innebär det ur bildningssynpunkt?

---

28. Colander 2002:13. För en mer utförlig utläggning om matematiseringens konsekvenser, se Pålsson Syll 2001.

29. Lindbeck 2001:32.

30. Boschini, Lindquist, Pettersson & Roine 2002:151.

31. Colander 2000.

ALFRED MARSHALLS BILDNINGSVÄG

Det är vanligt att i den ekonomiska doktrinhistorien betrakta perioden 1870–1890 som en brytningstid under vilken den klassiska liberala nationalekonomin (*political economy*) med berömda grundare som Adam Smith, David Ricardo och John Stuart Mill mer eller mindre drastiskt övergår till vad vi i dag kallar den neoklassiska (*economics*).³² 1870-talets början innebär i detta perspektiv att en ny och ”revolutionerande” värdeteori formuleras ungefär samtidigt av icke mindre än tre ekonomer. De gör det dessutom oberoende av varandra.³³ Den klassiska arbetsvärdeteorin – som inte minst Karl Marx hade gjort till en något besvärande ingrediens i det klassiska teorisystemet – ersätts av en subjektiv preferensteori baserad på nyttobegreppet. I sammanhanget blir förändringar på marginalen ett viktigt matematiskt instrument – därav beteckningen marginalistisk revolution. Revolutionen blir dock en aning utdragen beroende på att de tre värdeteoretikerna såg efterfrågesidan

---

32. Beteckningen ”neoklassisk” är egentligen av senare datum. I själva verket härrör den från Veblen och hade hos honom närmast karaktären av skällsord. Se Asproumorgous 1986. Termen ”political economy” försvann inte helt med neoklassicismen. Så t.ex. översattes Wicksells neoklassiska Föreläsningar i nationalekonomi 1934 till Lectures in Political Economy. Se även Sandelin, Trautwein & Wundrak 2001:81 (not 8).

33. De tre är engelsmannen Stanley Jevons, österrikaren Carl Menger och fransmannen Léon Walras.

som bestämmande för prisbildningen på samma ensidiga sätt som de klassiska ekonomerna hade gjort utbudssidan (arbete) till värdedeterminant.

När vi kommer till periodens slut kring 1890 kan vi bli mer exakta. Det året utkommer nämligen *Principles of Economics*. Författaren är professor i nationalekonomi vid universitet i Cambridge och hans namn är Alfred Marshall (1842–1924). Fortfarande i perspektivet av brott i den ekonomiska vetenskapens utveckling är det vanligt att framhålla att ett av Marshalls bidrag var att låta den marginalistiska analysen omfatta inte enbart konsumenternas efterfrågan utan också producenternas kostnader och utbud, och att visa att båda dessa krafter påverkar marknadsprisbildningen. Marshall själv uttryckte fenomenet med en berömd liknelse. Det går inte att avgöra vilken av skänklarna i en sax som klipper. Båda bidrar till resultatet. På samma sätt medverkar såväl efterfråge- som utbudskurvan till att ett jämviktspris uppnås. Diagrammatiskt uppnås jämvikt där kurvorna skär varandra. Marshalls sax!

Är då Marshall själva urtypen för den neoklassiska nationalekonomin med allt vad det innebär av hypotetisk-deduktiv metod och partiell jämviktsanalys med tillhörande antaganden om atomism, metodologisk individualism, reduktionism och *ceteris paribus*? Den bilden är naturligtvis inte helt felaktig men synnerligen ofullständig. Själv skulle Marshall aldrig accepterat att framstå som exempel på någon form av avvikelse från den klassiska traditionen

och framförallt från John Stuart Mill. Att Mill alltid var en viktig förebild för Marshall är ställt utom all tvivel. Bildningsmässigt kan man knappast vid den här tiden ha en större förebild. Men låt oss inte föregripa Marshalls väg till nationalekonomin utan gå till början av historien.

Alfred Marshall föddes i en medelklassfamilj med en sträng och djupt religiös fader³⁴ som såg en framtid för sonen inom den anglikanska kyrkan. Dock visade sig Alfred ha en alldeles speciell begåvning för matematik och tack vare finansiell hjälp från en välbeställd farbror fick han möjlighet att studera matematik vid St John's College i Cambridge. Där blev han genom några kamrater introducerad i kretsen kring Henry Sidgwick (1838–1900), professor i moralfilosofi. Diskussionerna i den informella diskussionsklubb som Sidgwick ledde gjorde starkt intryck på Marshall. Inte minst Sidgwick själv bidrog till detta. Han avled 1900 och vid en sammankomst till minne av hans frånfälle säger Marshall: ”Jag var fascinerad av honom. Han var så att säga min andlige fader och moder... De minuter jag tillbringade tillsammans med honom var inga vanliga minuter; de hjälpte mig att leva.”³⁵

Efter examen i matematik 1865 undervisade Marshall i det ämnet, men han hade långtgående planer på att ägna sina fortsatta studier åt molekylär

---

34. ”Tyrannisk”, säger Keynes, men alla är inte överens i den frågan. Se Groenewegen 1995:493–530.

35. Keynes 1933:161.

fysik. Dock gav han upp dessa planer till förmån för filosofin, först metafysik och senare etik. Inflytandet från Sidgwick är tydligt. Under dessa studier fick han rådet att läsa John Stuart Mills *Principles of Political Economy* (1848). Läsningen satte outplånliga spår hos den unge Marshall och bidrog till att han slutligen valde nationalekonomin trots de naturvetenskapliga och filosofiska intressena. Mill var – vid sidan av Ricardo – fortfarande den tongivande ekonomen i England. Man kan bara som nutida betraktare förvånas över de breda bildningsvägar som stod öppna för en begåvad person på knappt 25 år.

Större delen av 1868 studerade Marshall i Tyskland och här fick han tillfälle att bekanta sig med tyska nationalekonomer och den s.k. tyska historiska skolan.³⁶ Den skolans anhängare ställde sig tämligen kallsinniga till den brittiska liberala nationalekonomin och dess strävan att formulera generella lagar på ekonomins område. Istället betonade de ekonomins historiska karaktär och de ekonomiska teoriernas historiska relativitet. Trots sin beundran för Mill var Marshall positiv till dessa tankegångar och skulle framgent framhålla vikten av ett historiskt perspektiv, ett förhållande som ofta glöms i presentationer av Marshall. Under tysklandsperioden fördjupade Marshall sig också i Friedrich

---

36. Som egentligen var två: den äldre och den yngre. Här handlar det om den yngre, främst personifierad av Gustav Schmoller, grundare av och mångårig ordförande i Verein für Sozialpolitik.

Hegels historieteori och Immanuel Kants filosofi, men även tidens socialistiska idéer väckte hans intresse.

Varför kom Marshall att bestämma sig för att han ville ägna sig åt nationalekonomi och inte åt matematik eller filosofi? Han har själv besvarat frågan. I en anteckning från 1917 (han var då 75 år) skriver han att när han som bäst ägnade sig åt att undervisa i matematik började han fundera på frågan ”hur långt ifrån ett fullödigt liv de villkor var under vilka den brittiska arbetarklassen levde”. Genom Mill hade han blivit medveten om fördelningsfrågan och de skilda förutsättningar som olika samhällsklasser hade. Men Marshall nöjde sig inte med enbart teoretiska studier: ”på min fritid besökte jag de fattigaste kvarteren i flera städer och vandrade gata upp och gata ner och iakttog dessa fattiga människor”.³⁷ Dessa erfarenheter övertygade honom om att det var nationalekonomin som skulle bli hans studieobjekt. Hans ”mission” blev att lindra elände och förnedring. Valet av nationalekonomi betingades av en önskan att förstå fattigdomen i samhället och därmed också undersöka hur den skulle kunna bekämpas.³⁸ Ämnet gav möjlighet till såväl analytisk klarhet som medkänsla och etiska ställningstaganden. Det är inte ovanligt att

---

37. Keynes 1933:166.

38. Se Olsson 2005.

karaktisera ekonomen Marshall som en dubbelnatur – vetenskapsman och pastor, tänkare och moralist.

År 1886 blir Marshall biträdande lärare i nationalekonomi vid S:t John's College i Cambridge, en befattning han behåller i mer än tio år. Eftersom nationalekonomin vid den här tiden var en del av moralfilosofin kom Marshalls undervisning att inte bara behandla ekonomin utan också olika filosofiska riktningar, inte minst utilitarismen i Benthams och Mills anda. År 1877 tvingas Marshall lämna Cambridge då han ingått äktenskap, något som inte var förenligt med innehav av lärartjänst vid det anrika universitetet.³⁹ Paret flyttar till Bristol där Marshall blir professor i politisk ekonomi.

I sin installationsföreläsning om ”De ekonomiska studiernas syften och metoder”⁴⁰ betonar Marshall att nationalekonomin har naturliga kopplingar till både moralfilosofi och historia. Den ekonomiska vetenskapen måste ha sin metodologiska grund i historia, och skälet är enkelt. Den historiska metoden är den mest givande empiriska metoden vid studiet av mänskligt beteende.

---

39. Hustrun Mary Paley var också nationalekonom och f.d. elev till Marshall. Hon blev sedermera den första kvinnliga lektorn i nationalekonomi i Cambridge. Någon egen karriär gjorde hon inte utan valde (?) att sköta marktjänsten åt sin man, vilket också innebar rena sekreteraruppgifter. De båda gav 1879 ut en lärobok i nationalekonomi betitlad *The Economics of Industry*. Marshall var aldrig nöjd med den. Icke desto mindre återfinns stora delar av innehållet i *Principles of Economics*. Keynes är däremot i sin *Essays* mycket positiv till skriften.

40. Kadish 1989:130.

Marshall's uppmaning är: ”var alltid angelägen om fakta”. Även om han har kritiska synpunkter på den historiska skolan är han överens med Schmoller och hans lärjungar om att nationalekonomins främsta uppgift är att komma med praktiska lösningar på sociala problem. En vetenskaplig undersökning måste inledas med att nödvändiga fakta insamlas. Därefter ska dessa arrangeras under ekonomins lagar och tillämpas på verkligheten. Om verkligheten inte överensstämmer med lagarna bör dessa omprövas. Marshall har också synpunkter på den Comteanska positivismen.⁴¹ Att försöka utveckla en vetenskap – sociologi – som gör anspråk på att omfatta all mänsklig aktivitet tror han inte är möjligt.

Med undantag för ett gästspel i Oxford stannar paret Marshall i Bristol till 1884. Då kallas Alfred till den professur i Cambridge som han skulle inneha till sin pensionering 1908. I installationsföreläsningen 1885 med titeln ”Nationalekonomins nuvarande ställning” behandlas visserligen nuläget, men framförallt uppehåller sig Marshall vid framtiden och den utveckling av ämnet som han hoppas på. Han pläderar kraftfullt för att nationalekonomin vid Cambridge borde bli ett eget ämnesområde skilt från moral- och historievetenskaperna. Kravet på självständighet var inte helt okontroversiellt och Marshall fick en del fiender. Dock lyckades han och 1903 blev ”Economics” ett själv-

---

41. Se Olsson:1994:16.

ständig ämne. Förutom sina egenskaper som vetenskapsman och förkunnare fick han i den kampen också demonstrera sin administrativa talang.

I föreläsningen betonar han den roll som framtida ekonomer måste spela för att få ett slut på den misär som delar av arbetarklassen lever under, och vikten av att ekonomerna under sin utbildning blir tränade i och beredda att förbättra dessa villkor. Då gäller det inte bara förhållanden på fabriksgolven utan också att verka för bättre bostäder, mer fritid och mindre hårt arbete. Med sådana förbättringar skulle arbetarklassen kunna höja sig såväl mentalt som moraliskt. Dessa uppgifter fick inte lämnas till ”otåliga socialister”, ”ignoranta oratorer”, ”välmenande världsförbättrare” eller andra amatörer. Nej, här krävs professionalism och det är den Cambridge ska odla. Han avslutar sin föreläsning med att försäkra att det ska bli hans högsta ambition att ”efter min ringa förmåga och min begränsade styrka” medverka till att ett ökat antal starka män från Cambridge ”sänds ut i världen med kyliga hjärnor men med varma hjärtan, villiga att åtminstone ge en del av sina bästa krafter för att gripa sig an det sociala lidande som omger dem”.⁴²

Marshalls sociala ambitioner i programförklaringen, och i synnerhet den avslutande appellen till ekonomistudenterna, kan naturligtvis betraktas som en ornamentering och ett utslag av tidens viktorianism. För Keynes ter sig

---

42. Groenewegen 1995:311.

omsorgen om arbetarklassen en aning märklig, men skylls på Marshalls känslsamhet och sentimentalitet.⁴³ Dock ska det visa sig att när *Principles of Economics* kommer ut år 1890 innehåller den inte bara en ny och helgjuten teoretisk analys av marknadsekonomin. Framställningen i boken (eller snarare böckerna, eftersom arbetet är indelat i sex böcker) växlar mellan teori och faktiska förhållanden som inte bara är samtida utan som också i högsta grad rör historiska fakta från olika perioder och länder. Inte sällan får ”fakta” tjäna som exempel på teorins begränsningar; ett faktum som uttolkare av *Principles* inte alltid har uppmärksammat. Marshall har heller inte lämnat sin sociala ”mission”, något som vi ska återkomma till.

Det tog tjugo år att färdigställa *Principles*. Det faktum att Marshall publicerade sig väldigt sparsamt under 1870- och 80-talen har säkert att göra med att han var fullt upptagen med att utarbeta sina ”principer”. Men det är inte hela förklaringen. Marshall såg nämligen sin undervisning som den absolut viktigaste uppgiften både före och efter utnämningen 1885. Det var till sina studenter som han under årtiondena successivt förmedlade det som skulle bli *Principles*. Det var i undervisningen som Marshall såg möjligheten inte bara av att utbilda teoretiker utan också att i ordets rätta bemärkelse *bilda* den kommande generationen av ekonomer. Kort sagt att vägleda dem i konsten att

---

43. Keynes 1933:215.

förenera "den kalla hjärnan" med "det varma hjärtat". Det är väl dokumenterat vilken stor lärare och förebild han var. Studenterna bemöttes med respekt och diskussionerna (som inte bara fördes i föreläsningssalarna utan också i Marshalls hem) gav både intellektuell och moralisk stimulans. Keynes skriver att Marshall kunde få en student att känna "att han gått ombord på den mest intressanta och viktigaste seglatsen i världen".⁴⁴ Marshalls förhållande till sina kollegor var inte alltid lika gott. Han kunde av och till uppfattas som "tröttsam och obstinat, pompös och opraktisk".⁴⁵

När *Principles* kom ut var följaktligen det mesta av innehållet redan känt. En kollega och vän till Marshall, H. S. Foxwell (1849–1936), som var en historiskt orienterad ekonom, konstaterade redan 1887 att det fanns "marshallianer" överallt i England och att minst hälften av professurerna i landet innehades av Marshalls tidigare studenter.⁴⁶ En annan samtida, John Neville Keynes (1852–1949), far till John Maynard Keynes, har vittnat om att Marshall var överkänslig för kritik, försiktig, konflikträdd och egentligen inte medveten om sin storhet som han menar var i paritet med Smiths, Ricardos, Malthus

---

44. Att studenten är en "han" är ingen tillfällighet. Visserligen hade Marshall i början av karriären undervisat kvinnliga studenter. Det var då han träffade Mary Paley. Sedan han återvänt till Cambridge blev han av någon anledning stenhård motståndare till att kvinnor skulle kunna ägna sig åt högre studier i nationalekonomi. Se Groenewegen 1995:493–530.

45. Keynes 1933:252–253.

46. Foxwell 1887:92

och Mills. ”Nationalekonomin över hela världen skulle ha utvecklats mycket snabbare och Marshalls auktoritet skulle ha blivit mycket större om hans temperament hade varit en aning annorlunda.”⁴⁷

Rätt eller fel, en sak är klar. Marshalls *Principles* torde vara ett av de sista allmäntooretiska arbetena i nationalekonomi.⁴⁸ Med det avses ett arbete som avhandlar inte enbart särskilda aspekter av ekonomin utan som har ambitionen att söka helheten inte bara vad beträffar de rådande ekonomiska förhållandena utan också betraktar ekonomin *och* den ekonomiska teorin som produkter av en historisk process. Bland Marshalls samtida ekonomer är det kanske Knut Wicksell och Vilfredo Pareto (1848–1923) som kan sägas ha åstadkommit liknande (men helt olika) arbeten.

”Djupet” i *Principles* återfinns naturligtvis i analysen av prisbildningen på en marknad. I böckerna III, IV och V återfinner vi grundelementen när det gäller konsumenternas efterfrågan och företagets utbud med det välkända *ceteris paribus*-antagandet. Den partiella jämviktsanalysen är Marshalls metodologiska utgångspunkt. Man måste börja med den allra enklaste principen. Dock är det viktigt att inse att ansatsen innebär att många fenomen lämnas utanför. Den speglar en ”mekanisk” syn på marknadsekonomin och en sådan

---

47. Keynes 1933:213.

48. Rima 1996:307.

har kraftiga begränsningar i förhållande till verkligheten liksom det faktum att analysen är statisk, något som Marshall ofta påpekar. Men som ”analysmaskin” kan den inledningsvis tjäna sitt syfte. Även om ”maskinen” hade lämpat sig väl i att klä i matematisk dräkt, något som inte skulle ha inneburit några som helst problem för Marshall, väljer han den verbala i kombination med vad han kallar ”den diagrammatiska metoden”, den senare förpassad till appendix.

Själva kärnan i *Principles* är således pris- och värdeteorin. Det är också den som har ”överlevt”. Den utgör en inte obetydlig del av vad dagens studenter inom det område som kallas mikroteori får sig till livs⁴⁹ även om de troligen inte möter namnet Alfred Marshall. När Milton Friedman i en recension från 1996 hävdar att det välbekanta uttrycket ”allt finns hos Marshall” fortfarande är giltigt är det pristeorin som åsyftas.⁵⁰ Men *Principles* är ingen lärobok i mikroteori. Den är avsedd att läsas av affärslivets män, av arbetarklassen represen-

---

49. Diagrammatisk och partiell metod, substitution, elasticitetskoefficienter både vad beträffar utbud och efterfrågan, konsumentöverskott, kvasiränta, fasta och rörliga kostnader samt långa och det korta loppet för att nämna några.

50. Uttrycket myntades av Marshalls elev och efterträdare Alfred C. Pigou, som emellertid knappast begränsade sig till pristeorin. Han kom nämligen att (i Marshalls efterföljd) utveckla distinktionen mellan företagets kostnader och samhällsliga (sociala) kostnader i marknadssystemet. Friedmans recension gäller Groenewegens bok *A Soaring Eagle: Alfred Marshall 1842–1924*. Recensionen återfinns i Friedman 1996.

tanter inom fackföreningar och partier och även av medelklassen. Marshalls analytiska schema omgärdas av filosofiska, historiska, kulturella och ibland också naturvetenskapliga aspekter.

Utgivningen av *Principles* blir efter vissa marknadsföringsproblem en stor framgång.⁵¹ Schumpeter förklarar varför detta arbete får sådan uppskattning: ”Marshalls historie-filosofiska kultur framträder på nästan varje sida – hans analytiska schema är inbäddat i en praktfull omramning, som vinner och tröstar lekmannen. Det teoretiska skelettet grinar oss inte i ansiktet. Det är klätt i kött och hud [...] hans teori 'gick i' den allmänna läsekretsen på ett sätt som ingen jämförlig avhandling i ekonomisk teori någonsin gjort.”⁵²

Självklart är många av dessa ”omramningar” typiska för senare delen av 1800-talets sociologi och kapitalistiska samhälle. För Schumpeter är kärnan något så när intakt men ”inbäddningen” har mist sin aktualitet. Inte desto mindre kan det ha ett värde att avslutningsvis ge exempel på de ibland ”extra-ekonomiska” aspekter som finns i *Principles* och som fortfarande kan ha eller ha fått vetenskaplig bäring. I nästa avsnitt ska vi granska Schumpeters avtryck i den ekonomiska doktrinhistorien men också hans syn på Marshalls

---

51. Marshall valde (efter överenskommelse med förlaget) att ge ut boken till ett så lågt pris att bokhandlarnas vinst blev minimal, varför de valde att inte saluföra verket.

52. Schumpeter 1953:99.

betydelse för nationalekonomins utveckling. Men först något om Marshalls metodologiska utgångspunkter.⁵³

Marshall formulerade aldrig något färdigt metodologiskt program. Han hade en tämligen handfast uppfattning om hur nationalekonomi skulle bedrivas och vad den syftade till. Teorin eller analysen – en beteckning som han föredrog – har inget värde i sig. Teori som *l'art pour l'art* var honom främmande. Nationalekonomin måste vara i ständig kontakt med fakta eftersom den ekonomiska vetenskapen hela tiden måste förändras när de faktiska omständigheterna förändras. Det kräver kunskap om den verkliga ekonomin; om affärlivet, om industriella förhållanden, om handel och om sociala förhållanden. Att tillägna sig dessa kunskaper är en grannlaga (och tidskrävande) uppgift för nationalekonomen. Men detta är inte nog. Fakta är stadda i ständig förändring. Det krävs ett evolutionärt perspektiv på ekonomin – en teori som lämnar det statiska till förmån för det evolutionära. Det statiska angreppssättet är egentligen bara ett nödvändigt förstadium till en evolutionär teori. Analogier till mekaniken bör ersättas av analogier till biologin.⁵⁴ Marshall kom aldrig att utveckla dessa tankegångar. Hans devis i *Principles*: ”Natura non facet saltum” (Naturen gör inga plötsliga språng) är ungefär så långt han

---

53. För en diskussion om Marshalls förhållande till den ekonomiska historien, se Olsson 1994.

54. Keynes 1933:233.

kommer. Dock är det tämligen klart att Marshall skulle ha gillat de senaste årtiondenas försök inom nationalekonomin att utveckla en teori som lämnar jämvikten till förmån för ”evolutionär teori”.⁵⁵ Om vi får drista oss till ett eget omdöme är det inte säkert att den höga abstraktionsnivån, matematiseringen och fragmentiseringen av ämnesområdet som kännetecknar ämnet under 1900-talet skulle ha väckt någon större entusiasm hos Marshall.

Är *homo economicus* en fruktbar utgångspunkt för att förstå ekonomiskt beteende? Föreställningen om egennytta som drivkraft bakom ekonomiskt handlande utgör en viktig del av ”analysmaskinen” men Marshall är väl medveten om att människors ekonomiska beteende inte följer någon allmän och universell regel. Att mekaniskt göra egennytta till övergripande handlingsnorm är att bortse från att individer ”är medlemmar i en social organism”.⁵⁶ Marshalls inledande reflektioner om ”kollektivt handlande” och preferensernas relativitet har haft ett inflytande på andra samhällsvetenskaper, inte minst sociologin, särskilt i fråga om hur preferenser bildas inom ramen för ekonomiska aktiviteter och sociala interaktioner.⁵⁷

---

55. Se Nelson och Winter 1974. Veblen påminde på sin tid (1898) om behovet i artikeln ”Why is Economics Not an Evolutionary Science?”. Samtidigt tycks biologianalogen av pedagogiska skäl ha fått ge vika för varje ny upplaga av *Principles*. Se Sandelin 2007:71.

56. Marshall 1920/1948:25.

57. Den kände amerikanske sociologen Talcott Parsons har på den här punkten sett Marshall som en brobyggare mellan ekonomi och sociologi. Se Parsons 1931.

Även inom dagens ekonomiska geografi har Marshall satt sina spår. Mot bakgrund av den nya ekonomiska tillväxtteorin har man uppmärksammat industrilokaliseringens betydelse. Att olika industrier kan lokaliseras inom en begränsad yta med möjligheter till kontakter sinsemellan kan bidra till att teorin om företagets avtagande avkastning kan sättas ur spel och ge upphov till tilltagande avkastning och därmed till ökad ekonomisk tillväxt. Marshall gav fenomenet namnet ”industrial districts”. Av någon anledning har det i dag fått ge vika för uttrycket ”nätverksexternaliteter”. Så kan det gå.

Marshalls sista vetenskapliga skrift blev det väldiga ekonomihistoriska arbetet *Industry and Trade* (1919). I motsats till första upplagan av *Principles* blev boken en försäljningssuccé, men tidens ekonomer var kallsinniga. Den blev mycket sparsamt recenserad i de större ekonomiska tidskrifterna. Den nya generationen av ekonomer var på väg i en annan riktning än den Marshall hade anvisat. Och den riktningen innebar att skilsmässan mellan nationalekonomi och historia blev genomförd.

EN BILDAD VISIONÄR: SCHUMPETER

Femtio år efter det att *Principles* publicerats samlas ett antal amerikanska nationalekonomer i New Orleans för att fira Alfred Marshall och minnet av utgivningen. För regin svarar American Economic Association och huvudtalare är en österrikisk ekonom som åtta år tidigare hade tillträtt en professur vid Harvard efter att ha lämnat en motsvarande tjänst i Bonn: Joseph Alois Schumpeter (1883–1950).⁵⁸ Hans uppgift vid det här tillfället är att diskutera den betydelse *Principles* haft för nationalekonomins utveckling. Uppgiften kan tyckas märklig. Schumpeter är i många avseenden en annorlunda nationalekonom och, vågar vi påstå, personlighet än Marshall. De båda utgör inte sällan varandras kontraster, vilket bara delvis har att göra med att de representerar skilda generationer. Mer om detta längre fram.

Schumpeters bildningsväg startade tidigt genom att han fick sin grundutbildning vid den extremt aristokratiska utbildningsanstalten Theresianum i Wien. Det var en skola för den österrikiska överklassens söner, och skälet till att Schumpeter (som i tidiga år växte upp i en medelklassfamilj) fick tillträde

---

58. Anförandet finns i Schumpeter 1953. Schumpeter var liksom Keynes född 1883, samma år som Marx dog.

till skolan var att hans mor efter faderns död gifte om sig med en högt uppsatt arméofficer. Miljöombytet fick konsekvenser inte bara för hans uppväxt utan också i hans fortsatta liv och ”fick, anses det, en avgörande betydelse när hans perspektiv formades. Schumpeter övertog snabbt sina skolkamraters seder och smak och skaffade sig aristokratiska manér som följde honom hela livet”.⁵⁹

Det var också i Wien som han 1901 påbörjade universitetsstudier i juridik, nationalekonomi och statskunskap vilka resulterade i en doktorsgrad i juridik 1906. Som vid många andra europeiska universitet i början av 1900-talet var nationalekonomin en del av juridiken. Schumpeter insåg dock tidigt att kombinationen juridik och ekonomi inte var särskilt ändamålsenlig. De båda områdena hade helt enkelt skilda kunskapsintressen och i fortsättningen skulle ekonomin bli hans forskningsområde. Efter disputationen tillbringade han ett år i England där han enligt egen utsago kunde leva ”som en riktig snobb” och bl.a. utöva sin favorit sport ridning. Han fick också möjlighet att träffa Marshall och lär ha fått rådet att ge upp hoppet om att bli en god ekonomisk teoretiker.⁶⁰ Schumpeters första större teoretiska arbete kom 1908 och behandlade ”Den teoretiska nationalekonomins väsen och huvudinnehåll”.⁶¹

---

59. Heilbroner 2006:302.

60. Swedberg 1991:9.

61. Egen översättning från tyska.

Universitetet i Wien var vid den här tiden berömt för sin undervisning och forskning i nationalekonomi. En ”österrikisk skola”, eller ”Wienskolan” som den också kom att kallas, hade grundlagts på 1870-talet av en av de marginalistiska ”revolutionärerna”, Carl Menger. Vid tiden för Schumpeters studier var Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914) och Friedrich von Wieser (1851–1926) främsta företrädare för denna österrikiska variant av neoklassicismen.⁶² Som ”stjärnstudent”, och senare enbart ”stjärna”, underlät Schumpeter inte att utmana sina lärare trots att han därigenom satte sin framtid på spel. Schumpeter nöjde sig emellertid inte med att vara ekonom. Han hade bredare intressen och deltog flitigt i den politiska debatten, särskilt bland socialister av olika schatteringar. Även marxismen blev föremål för grundliga studier och då inte enbart av dess ekonomiska lära utan också av dess filosofiska och historieteoretiska grundvalar, studier som skulle sätta kraftiga spår i Schumpeters senare arbeten. Enligt samtida källor tog han aldrig ställning i den konflikt som rådde mellan Böhm-Bawerk och marxistiska ekonomer. Han förhöll sig opartisk på ett vetenskapligt sätt.⁶³

Den akademiska karriären var i det närmaste spikrak så när som på några utflykter till den praktiska juridiken och den politiska sfären. Ingen av dessa

---

62. En variant som bl.a. är tveksam till matematiken som ”verktyg” och till jämvikt som metodologisk eller kanske snarare ontologisk utgångspunkt för den ekonomiska teorin.

63. Swedberg 1991:7.

blev särskilt långvarig eller framgångsrik.⁶⁴ Sin första akademiska tjänst fick han 1909 i Czernowitz (i nuvarande Ukraina) där han gärna spelade rollen av *enfant terrible*. Nästa anhalt blev Graz 1911, och 1925 tillträdde Schumpeter en professur i Bonn (där hans undervisning huvudsakligen byggde på *Principles*) efter att han förgäves försökt återvända till en tjänst vid universitetet i Wien.

Nu står alltså Harvardprofessorn inför församlingen i New Orleans och ska utveckla sin syn på Marshalls bidrag till nationalekonomin. Låt oss börja med vad han har att säga i frågan, för att därefter kort sammanfatta Schumpeters eget bidrag till den ekonomiska vetenskapen.

För Schumpeter har Marshalls bidrag ingen större aktualitet: ”I viss mening har Marshalls nationalekonomi redan bleknat bort. Hans helhetssyn på det ekonomiska förloppet, hans metoder, hans resultat är inte längre våra.”⁶⁵ Visserligen reste Marshall en ”mäktig byggnad” som vi ”älskar och beundrar som en madonna av Perugino”, men det är trots allt en alltför tidsbunden byggnad. Schumpeter inleder med en hårresande analogi mellan fysikens och nationalekonomins utveckling från 1890-talet och fram till nuet (1940). I slutet

---

64. År 1907 arbetade han som jurist i en firma i Kairo. 1918 blev han medlem i en statlig socialiseringskommission och under några månader var han finansminister. Om sin medverkan i kommissionen säger han: ”Om någon ämnar begå självmord, kan det vara bra att det finns en läkare till hands.” Se Newman 1953:318.

65. Schumpeter 1953:87.

av 1800-talet trodde man att den teoretiska fysiken hade nått sin fulländning; det fanns inte mycket att tillägga. Allt var på plats på ett enkelt och ordnat sätt. ”Idag bevittnar vi oordningen på ett slagfält – massor av fakta och tekniska kunskaper utan samordning, ingen som helst utsikt att någonsin åter kunna foga ihop denna hög till en arkitektonisk byggnad.” Inom nationalekonomin råder en liknande oordning. Synen på kapitalismen, både politiskt och moraliskt, har förändrats. Marshalls uppfattningar i sociala frågor och om affärlivets etik är föråldrade. Det allvarligaste är att inte heller hans teoretiska apparat längre är särskilt användbar.

Trots allt finns ett arv att förvalta. Marshall gjorde alltid klart att den ekonomiska teorin aldrig kunde bli slutgiltig. Den var liksom kapitalismen underställd evolutionens lag. Den byggnad han höll på att uppföra var medvetet provisorisk. Han var inte främmande för nya problem och idéer. ”Inom det väldiga befästa läger han byggde fanns det utrymme [...] för alla.”⁶⁶ Schumpeter anser sig också ha funnit belägg för att Marshall faktiskt ”till fullo hade fattat föreställningen om en allmän ekonomisk jämvikt”. Till saken hör att Schumpeter av inte helt klarlagda skäl var en stor beundrare av Léon Walras, konstruktören av teorin om allmän jämvikt. Dessvärre, säger han, tillämpar Marshall sällan eller aldrig detta perspektiv utan nöjer sig med den partiella analysens mindre användbara men ”lätthanterligare byggnad” (mycket byggnader, vår kommentar). Dock försökte Marshall så ofta det var möjligt införa

---

66. Schumpeter 1953:91.

ett dynamiskt element, men den delen av hans teoretiska väg vilar i ”dimmor.”⁶⁷

Både Marshall och Schumpeter räknas utan tvekan till doktrinhistoriens giganter, men var, som sagt, teoretiskt och personlighetsmässigt varandras kontraster. Den blide och Cambridgetrogne Marshall arbetade i mer än tjugo år, likt en tålmodig kontorist fram sin ekonomiska analys; han var rädd för kritik och obenägen att gå i polemik. Hans önskan var att *Principles* skulle bli ett slags ”bok för alla” som dessutom skulle ges ut i en lågprisvariant. ”Han ville inte skrämra lekmannen, han önskade – vilken sällsam ärelystnad! – att bli ’läst av affärsmän’.”⁶⁸ Och Schumpeter fortsätter: ”Jag erkänner att få ting i mitt tycke är mer irriterande än predikningar om viktoriansk moral, kryddad med benthamism, predikningar på grundval av ett schema av medelklassvärderingar, som inte känner någon glans och ingen lidelse.”⁶⁹ Dock uppskattar Schumpeter att den teoretiska kärnan i *Principles* omgärdas av historiska, sociologiska och institutionella fakta och synvinklar. Däremot ger han inte mycket för ”missionen” att humanisera kapitalismen. Kapitalistisk utveckling

---

67. Schumpeter 1953:98.

68. Schumpeter 1953:94.

69. Schumpeter 1953:100. Här ser Schumpeter en likhet mellan Marshall och Newton (!) inte bara i vad han kallar akademisk översteprästerlighet utan också i grundläggande trosuppfattning, oresonlig känslighet för kritik och motvilja att dela med sig av sina metoder.

innebär med nödvändighet inslag av förstörelse som dock kan leda utvecklingen vidare (*creative destruction*). I det längre perspektivet kan denna motsättning emellertid bli förödande för hela det kapitalistiska systemet.

Att som Marshall ”börja i det lilla” ligger alltså inte för Schumpeter. Något större mått av blygsamhet besväras han heller inte av utan koketterar gärna med sin bildning och sitt aristokratiska och europeiska ursprung på ett ibland pompöst och vidlyftigt sätt.⁷⁰ Någon ”mission” har han inte utan deklarerar att värderingar ska hållas utanför den ekonomiska analysen. Däremot talar han gärna om behovet av en ”vision”, och föredömet finner han hos Marx.⁷¹ I ett av sina första teoretiska arbeten – han är 28 år – ger han sig på att formulera en teori för den kapitalistiska utvecklingen: *Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung*. Grundelementen och de djärva idéerna i den skriften återkommer och utvecklas i hans senare arbeten.

Schumpeter blev trots sin bakgrund aldrig någon företrädare för den österrikiska skolan. I motsats till Marshall kom han, åtminstone under sin livstid, heller inte att bilda någon egen skola. Vill man spåra de viktigaste influen-

---

70. Heilbroner 2006:301.

71. Schumpeter 1950. Inledningen till det doktrinhistoriska arbetet *History of Economic Analysis* innehåller en utförlig diskussion om behovet av en ”vision”. Här återfinns också ett slags programförklaring som går ut på att nationalekonomin har flera rötter: historia, teori, sociologi och statistik. Han gör också klart att om han fått leva om sitt liv och varit tvungen att välja inriktning hade det blivit ekonomisk historia.

serna bakom ”visionen” är två namn centrala: Léon Walras och Karl Marx. Schumpeter hyser stor beundran för Walras allmänna jämviktssystem trots att det inte har någon som helst förankring i den faktiska kapitalismen. Walras teori är en rent teoretisk konstruktion klädd i matematisk dräkt och utan tidsdimension. För Schumpeter blir denna metafor för marknadsekonomin den perfekta pedagogiska utgångspunkten för att tillföra några element som ”förstör” den teoretiskt subtila jämvikten till förmån för en dynamisk process. Grundelementen är i tur och ordning entreprenörer, innovationer och kredit-system. I den allmänna jämviktens värld maximerar företagen/producenterna vinsten under en rad restriktioner, såsom perfekt konkurrens, homogena varor och fullständig information. Kapitalet får sin rättmätiga ersättning i form av kapitalränta, men någon ”vinst” uppträder inte vid jämvikt. Det är som en evighetsmaskin som oföränderligt tickar på. Ett sådant ”schema” är knappast uttryck för någon ”vision” och ”känner [inte] någon glans och ingen lidelse”. Annat är det med kapitalismens hjältar, entreprenörerna, dessa män (får man förmoda) som på sina vita springare gång på gång räddar kapitalismen genom att oegennyttigt (?) söka efter nya möjligheter och kombinationer (innovationer). Entreprenören är inte nödvändigtvis liktydig med kapitalisten eller företagsledaren. Nej, det rör sig närmast om en elit som kännetecknas av våghalsighet, framsynthet och kreativitet och som betraktar ”övervinster” som en bonus och ett tecken på framgång, men inte som något mål. Hjältarnas

framgång är i sista hand beroende av ett väl fungerande (och egentligen också ett entreprenöriellt) creditsystem.

Dessa tankar utvecklade Schumpeter alltså redan 1911.⁷² Året efter var han gästprofessor vid Columbiauniversitetet och kom då i kontakt med en av de mer framstående representanterna för den amerikanska institutionalismen – Wesley Mitchell (1874–1948) – som där grundat ett centrum för konjunkturforskning.⁷³ Det är troligt att denna kontakt fick Schumpeter att sätta in sin *Theorie* i ett konjunkturteoretiskt sammanhang. Resultatet lät vänta på sig, men 1939 utkom *Business Cycles* med den talande underrubriken ”En teoretisk, historisk och statistisk analys av den kapitalistiska processen”. Det är ett mäktigt arbete både teoretiskt och empiriskt, och omfattar drygt ettusen sidor. Här finner vi Schumpeters trecykelschema: den kortsiktiga och lagerbetingade Kitchincykeln, den ”normala” Juglarczykeln och den långsiktiga Kondratieffcykeln. De båda senare är, var och en på sitt sätt, uttryck för entreprenörernas, innovationernas och den tekniska förändringens avgörande betydelse för dynamiken, men också för den ”kreativa förstörelsens” roll som kapitalismens återkommande stålbad. Att stålbadet gynnade framväxten av storföretag och gjorde Schumpeter till ”en förespråkare för en monopoloid ka-

---

72. Boken översattes inte till engelska förrän 1934.

73. Vilket i dag är National Bureau of Economic Research (NBER).

pitalism” bekymrade honom inte. Den kapitalistiska utvecklingen kom han dock längre fram att betrakta som problematisk.

Business Cycles blev inte den framgång som Schumpeter hade tänkt sig. Ett kanske avgörande skäl var att Keynes tre år tidigare publicerat *General Theory of Employment, Interest and Money*. Keynes inflytande på den ekonomisk-politiska debatten i många länder blev enormt. I *General Theory* fanns inte bara en beskrivning av vad som åstadkommer lågkonjunktur utan också en uppsättning recept för att komma till rätta med framförallt arbetslösheten. Här återfinns något av Marshalls ”mission”. Schumpeters något otympliga arbete saknade ekonomisk-politiska rekommendationer. Det var en rent vetenskaplig analys av kapitalismens ”rörelselagar”, resultatet av en ”vision” men utan värderingar. Schumpeters stjärna vid Harvard var dalande, inte minst bland studenterna. ”Detta sårade honom eftersom han vant sig vid en fanclub av beundrande studenter.”⁷⁴ Han blev också öppen motståndare till Roosevelts New Deal-politik liksom till USA:s engagemang i andra världskriget. Detta medverkade till att han blev alltmer isolerad och ifrågasatt med avseende på sina politiska ställningstaganden.

---

74. Swedberg 1991:27.

Vi är därmed framme vid Schumpeters sista arbete, om man bortser ifrån han grandiosa *History of Economic Analysis* (1954) som gavs ut efter hans död.⁷⁵ Mitt under brinnande krig utkommer Schumpeters *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942). Boken, som blivit en samhällsvetenskaplig klassiker, har flera infallsvinklar som gör att den kan uppfattas som inte särskilt väl sammanhållen. Att ambitionen är att ge en ”vision” av kapitalismens förutsättningar står klart. Borta är hela den tekniska och statistiska apparaten från *Business Cycles*. Inledningsvis ges en översikt av Marx tänkande, men också ett slags historik över socialistiska partier. Marx får rollerna som profet, sociolog, ekonom och lärare, roller som Schumpeter säkert skulle ha uppskattat som sina. Marx får inte godkänt som profet och lärare, men däremot som ekonom och sociolog och framförallt som ekonomisk historiker. De avslutande partierna i boken behandlar demokratin. För Schumpeter är demokrati enbart en ”metod” som ger individen möjlighet att rösta ungefär som man ”röstar” på en marknad och där politikerna kan agera som ”entreprenörer”. Steget är inte långt till dagens ”Public Choice”.

---

75. Med avseende på graden av bildning (och omfång) kommer detta doktrinhistoriska arbete för lång tid att vara svårslaget. Schumpeters (tredje) hustru Elisabeth Boody Schumpeter var också nationalekonom men fick liksom Mary Paley Marshall stå i skuggan av sin man. När Schumpeter dog var boken inte klar, varför vissa delar bygger på efterlämnade utkast och studenters föreläsninganteckningar. Hustrun svarade för färdigställandet.

De mest uppmärksammade avsnitten rör kapitalismen och dess framtid. ”Kan kapitalismen överleva?” Frågan inleder det mest centrala avsnittet i boken, och svaret låter inte vänta på sig. ”Jag tror inte det.” Och varför inte det?

Redan i en föreläsning 1936 ställer Schumpeter samma fråga. Kan man göra förutsägelser om sociala system? ”Jag menar att [...] inget socialt system kommer någonsin att överleva om det tillåts fungera efter sin egen logik.”⁷⁶ För Schumpeter tycks kapitalismen vara på väg in i ett slags marxistisk dialektik där motsättningar efter hand uppträder mellan sociala och ekonomiska förhållanden. I motsats till gängse historiematerialistisk tolkning menar Schumpeter att det är förändringar i sociala förhållanden som har ett bestämmande inflytande på ekonomin och dess funktionssätt. Under den kapitalistiska utvecklingen skapas inte bara nya tekniska lösningar och därmed tillväxt, utan också sociala förändringar. Arbetarklassens ekonomiska villkor förbättras, och arbetarna och deras organisationer ställer krav på sociala reformer. Intellektuella grupper uppträder, som inte sällan är kritiska till kapitalismen. Kraven på icke-marknadslösningar på sociala problem blir allt starkare. Samtidigt pågår en förändring i de kapitalistiska företagen. Utrymmet för entreprenörsverksamhet blir allt mindre i takt med att storföretagen inlemmar forskning och

---

76. Swedberg 1991:301.

utveckling i organisationen i FoU-avdelningar. Kreativiteten dör i takt med att byråkratiseringen av forskning och utveckling framskrider. Kapitalismens oerhörda utvecklingsförmåga ger näring åt krafter som innebär dess slutliga sammanbrott och en övergång till socialism. I frågan om hur den övergången kommer att gestalta sig har Schumpeter inte mycket att säga. Den kan ta formen av långsam byråkratisering (växande offentlig sektor?) eller kanske av en eller annan pittoresk revolution.

Det skulle ta årtionden innan Schumpeters idéer blev accepterat tankegods inom nationalekonomin. Keynesianismen i olika former dominerade länge. Först med 1970-talets ekonomiska kris kom de till heders och neoschumpeterianismen var ett faktum. Dock utgör den en blygsam del av dagens nationalekonomi.

ETT MÄSTARMÖTE: VEBLÉN MOT STIGLER

Hur åskådliggör man enklast de ståndpunkter som kan finnas inom ett så nebulöst område som ”bildning och ekonomi”? Att lyfta fram allsköns argument lär inte skapa klarhet utan snarare förvirring. Men om man kunde ställa två skarpa och antagonistiska uppfattningar mot varandra? Skulle inte linjerna klarna då? Det är just vad vi ska göra i det här avsnittet genom att arrangera en fight mellan två tunga 1900-talsnamn inom ekonomiämnet.⁷⁷

I vänstra ringhörnan Thorstein Veblen (1857–1929), radikal samhällskritiker, svår att introducera med några få ord och förmodligen föga bekant för vår tids unga ekonomer.⁷⁸ Han antog många skepnader – ”historiker, etnolog, sociolog, statsvetare, filosof, professionell cyniker, siare och samhällsreformator”.⁷⁹ Det är kanske ingen slump att beteckningen ekonom saknas i denna uppräkningslista. Om det inte vore för att några av Veblens lärjungar hade följt ekonomiska banor är det inte säkert att han fått en framskjuten plats i den ekonomiska doktrinhistorien. Veblen drevs nämligen av födsel och ohejdad vana, formad i ett självförsörjande bondesamhälle av norska immigranter, av

---

77. Valet har styrts av att en av författarna (Carlson) för många år sen ägnade sig åt dels amerikansk institutionalism (Veblen), dels avreglering (Stigler).

78. Många har inte desto mindre känt sig kallade. På svenska finns t.ex. Carlson 1995.

79. Nabers 1958:77.

oförståelse för allt som har med ekonomisk kalkylering att göra. Hans språk är ofta svårgenomträngligt.

I högra ringhörnan George Stigler (1911–1991), liberalkonservativ national-ekonom tillhörande Chicagoskolan och ”nobelpristagare” i ekonomi 1982. Stigler argumenterade för specialisering, men var själv ett levande bevis på betydelsen av bildning och bredd. ”Han är lika hemma i idéhistoria, ekonomisk teori och studiet av politik”, skriver kollegan Coase.⁸⁰ Stigler drev tesen att professionella ekonomistudier gör en människa politiskt konservativ i den bemärkelsen att hon hyser tilltro till privat företagsamhet och konkurrens. Detta finner han desto mera anmärkningsvärt som de flesta dras till ämnet av en önskan att reformera samhället, och eftersom ekonomivetenskapen förser dem med djupare kunskaper om det ekonomiska systemets brister än någon lekman normalt besitter.⁸¹ Att andra samhällsvetare och intellektuella förenas i kritik av ekonomiämnet finner han inte anmärkningsvärt. ”Hur mycket ljuvare är inte avundsjuka än medlidande.”⁸² Stiglers språk är lätt och ledigt.

I ena hörnet har vi alltså Veblen, mångsidig slugger med förmåga att utdela överraskande och skruvade slag, i andra hörnet Stigler, elegant fighter som fö-

---

80. Coase 1994:201.

81. Stigler 1965:52–53, 56–57.

82. Stigler 1988:87.

redrar klassiskt rena slag. Liksom i en vanlig boxningsmatch byter kämparna inte alltid slag växelvis utan matchen böljar fram och tillbaks på ett oregelbundet sätt. Matchen kommer att utkämpas i sex ronder.

Respektive kämpes repertoar är hämtad ur följande källor: I Veblens fall handlar det om *The Higher Learning in America* från 1918 (upplagan från 1935). I Stiglers fall handlar det om tre volymer i vilka han samlat artiklar och anföranden: *The Intellectual and the Marketplace* (1963), *Essays in the History of Economics* (1965) och *The Economist as Preacher* (1982) samt en artikel som är mitt i prick när det gäller bildning och ekonomi, *The Case, if Any, for Economic Literacy* (1970). Matchen kan börja!

Rond 1: Bildning och forskning

Veblen utgår från en instinktpspsykologi enligt vilken strävan efter kunskap drivs av två ”impulsiva drag” i den mänskliga naturen, lekfull nyfikenhet (*idle curiosity*) och skaparinstinkt (*instinct of workmanship*). Nyfikenheten gör att människor söker kunskap utan tanke på hur den kan användas, medan skaparinstinkten leder till att de ändå gör bruk av den. Högre utbildning och vetenskap är ett självändamål styrt av ”en impulsiv benägenhet att behärska logiken av fakta”, ett ”högst steriliserat, smittskyddat kunskapssystem som förvaras på ett kallt och torrt ställe”. Universitetet är det enda ställe som är tillräckligt kallt och torrt. Det är en fristad där icke intressedriven forskning eller grundforskning kan äga rum, och dess enda syfte är ”ökningen och spridningen av kunskap bland människor”.⁸³

Stigler inleder med att utveckla det självklara argumentet för bildning:

Argumentet för ekonomisk bildning och för all annan bildning är enkelt. En människa bör vara bekant med alla de stora kunskapsområdena helt enkelt för att vara en bildad person, en fulländad människa, i takt med sitt samhälle i dess olika utvecklingslinjer av litterär, vetenskaplig, artistisk och beteendemässig kunskap. I tillägg till detta vär-

---

83. Veblen 1935:5, 7, 9, 37, 39, 59, 202.

deomdöme, som omfattas av alla länder, finns ett utilitaristiskt argument för allmän bildning. Medborgaren i en demokrati förväntas bedöma den offentliga politiken i tusen avseenden – militära, utbildningsmässiga, ekonomiska och fritidsmässiga exempelvis – och han kommer att fatta bättre beslut om han är kunnig.⁸⁴

Detta argument är emellertid inte så självklart om man ser till dess konsekvenser. Måste medborgaren lära sig allt som finns att veta? Nej, ingen kan lära sig allt. Människans inlärningsförmåga är begränsad, liksom den tid hon har på jorden; dessutom måste hon göra en del annat än att banka in nya kunskaper i huvudet. För ekonomen Stigler är saken klar: ”Det är, kort och gott, inte nog att kunskap är bra eller nyttig, den måste också vara värd kostnaden.”⁸⁵ Det viktiga är att människor lär sig några gemensamma saker som språk, matematik och en viss logik så att de kan kommunicera med varandra och med det förflutna, samt några individuella färdigheter, så att de kan för tjäna sitt uppehälle.

I första ronden värmer kämparna upp med några slag utan ambition att komma varandra till livs. Veblen betonar den mänskliga nyfikenheten, Stigler de begränsningar som tid och förmåga sätter för inläringen. Båda betonar vikten av att behärska en viss logik.

---

84. Stigler 1970:77.

85. Stigler 1970:77.

Rond 2: Specialisering

För Stigler är specialisering avgörande för att samhället och vetenskapen ska komma någon vart. Han är medveten om risken – att försvara specialisering anses av vissa lika förkastligt som att försvara rasfördomar – men klipper inte desto mindre till med att ”denna dyrkan av det kosmopolitiska medvetandet är romantisk dårskap”. Han resonerar så här: för en ung forskare är specialisering enda möjligheten att uppnå mer kunskap än sina äldre kollegor. För såväl äldre som yngre finns bara två sätt att ackumulera kunskap: ”generalisering och specialisering, och av dessa är det senare effektivare”.⁸⁶

Detta är klart som vatten: specialisering är kungsvägen till effektivitet i det intellektuella lika väl som i det ekonomiska livet. Den brett utbildade individen kan helt enkelt inte på något område mäta sig med en individ med motsvarande förmåga och energi som specialiserar sig på detta område. I själva verket betraktas den individ som nu försöker överblicka en hel vetenskap eller disciplin som popularisator (”journalist”) eller rent av som charlatan, men definitivt inte som en kreativ forskare.⁸⁷

---

86. Stigler 1963:9–10.

87. Stigler 1963:11.

Stigler ställer också frågan om en forskare bör känna till sitt ämnes historia. ”Det är onekligen trevligt att vara bildad men hur hjälper det en modern ekonom som arbetar med oligopolteori eller konjunkturcykler att studera den ekonomiska litteraturen från den viktoriaiska perioden? Är inte allt värdefullt i tidigare tänkande raffinerat eller destillerat in i de moderna avhandlingarna och läroböckerna?” Nej, doktrinhistorien vill Stigler inte undvara, den erbjuder umgänge med överlägsna tänkare. ”Inget universitet kommer någonsin att samtidigt ha fyra ekonomer av samma kvalitet som Adam Smith, David Ricardo, Irving Fisher och Alfred Marshall, för att inte tala om ett dussin av deras bästa kollegor – men de kan alla vistas i ens bibliotek. Deras skarpsinniga intellekt är städse redo att handleda och retas och gäckas.”⁸⁸

Veblen var, med Max Lernalers ord, ”bemärkt för att trampa ner staketen mellan disciplinerna och ströva omkring under vilken som helst intellektuell himmel och på vilka kulturella betesmarker han behagade”.⁸⁹ Veblen själv konstaterar nyktert att specialisering ”drar bort uppmärksamheten och intresset från andra områden än dem inom vilka specialiseringen faller och ökar

---

88. Stigler 1988:214–215, 219.

89. Lerner 1948:29.

därmed kandidatens okunnighetsområde samtidigt som den intensifierar hans effektivitet inom hans specialitet”.⁹⁰

I andra ronden slår Stigler ett slag för specialisering som ett sätt att öka effektiviteten, även den intellektuella. Veblen kontrar med att specialisering ökar effektiviteten inom ett litet område men ökar okunnigheten inom ett stort.

---

90. Veblen 1935:207.

Rond 3: Ekonomiämnet

För Veblen är universitetet ett ”säte för lärande, ägnat åt kulten av den lekfulla nyfikenheten”, utan plats för något av kommersiellt värde. Ekonomiämnet är för Veblen en kvasivetenskap. ”Det är en ’vetenskap’ av förbindliga uttolkningar, ursäkter och förslag till botemedel.”⁹¹ Huruvida Veblen gör åtskillnad på nationalekonomi och företagsekonomi är svårt att säga, men det finns inget som tyder på att nationalekonomin skulle undgå hans hårda dom eftersom han talar om ”de akademiska samhällsvetenskaperna”.

Stigler frågar sig om, och i så fall varför, människor behöver ekonomisk bildning. Ett skäl kan vara att det behövs en viss vokabulär eller logik för att kommunicera. Det finns förvisso en särskild ekonomisk logik som handlar om hur man med begränsade resurser uppnår bästa måluppfyllelse, men kostnaden för att tillägna sig den är hög. ”Nationalekonomi är ännu inte moget för att bli en del av den grundläggande läroplanen för alla bildade människor.” Ett annat skäl kan vara att det behövs viss kunskap (t.ex. för att kunna bedöma ny lagstiftning med ekonomiska konsekvenser) som inte kan köpas från ekonomiska experter. Men de flesta ekonomiska frågor som människor har att ta ställning till handlar mera om ”tycke och smak” än om teknisk analys och det

---

91. Veblen 1935:151, 176, 187.

finns gott om professionell analys i omlopp, även om den ofta kommer från olika inblandade intressen och går i olika riktningar.⁹²

I tredje rondan utväxlar de båda kämparna ett par tunga slag. Veblen avfärdar ekonomivetenskapen som strunt, Stigler däremot menar att den följer en sträng logik som emellertid är allt annat än lätt att inympa på en bred allmänhet.

---

92. Stigler 1970:78–81.

Rond 4: Bildning och marknadsekonomi

För båda kämparna står synen på högre utbildning i allmänhet, och ekonomiutbildning i synnerhet, föga förvånande i intim förbindelse med deras syn på marknadsekonomi. Enligt Veblen finns ett starkt samband mellan forskning och de tankevanor som formats i den moderna mekaniska industrin – i båda fallen handlar det om att hantera ”personliga fakta”. Däremot råder en stark motsättning mellan forskning och affärsverksamhet, som är ”ett spel helt och hållet bedrivit inom gränserna för den personliga ekvationen”.⁹³

Veblens bok om högre utbildning är en enda straffpredikan mot vad han uppfattar som affärsintressenas inflytande över universiteten. Konkurrens mellan lärosäten, med allt vad det innebär av registrering av forsknings- och utbildningsresultat och marknadsföring, är eftergifter åt affärstänkandet. Det innebär att universiteten blir ”handelshus” som kontrolleras av ”lärdomens chefer” (*captains of erudition*) och där kunskap behandlas som en vara. Om Veblen kunnat ana vår tids ackrediteringar av universitet och högskolor – för att inte tala om jämförelserna i affärstidskrifter – hade han roterat i sin grav.

Vetenskap bör enligt Veblen inte ha någon som helst beröring med affärsverksamhet. ”De båda intresseinriktningarna – affärer och vetenskap – drar

---

93. Veblen 1935:76–77.

inte åt samma håll; en kompetent vetenskapsman väl begåvad med affärskänsla är lika sällsynt som en gudfruktig vetenskapsman – nästan lika sällsynt som en vit koltrast.” Forskaren måste ha full frihet att finna och gå sina egna vägar. När affärstänkandet får inflytande över universiteten blir resultatet hierarkisk sortering av de anställda, byråkratisering, standardisering av undervisningen och mätning och bokföring av studieresultaten.⁹⁴

Det underliggande affärsmässiga antagandet tycks följaktligen vara att lärande är en handelsvara att produceras enligt en ackordsplan, värderad, köpt och såld i standardenheter, mätt, räknad och reducerad till stapelekvivalenter genom opersonliga och mekaniska test. Genom alla dess verkningar reduceras arbetet härigenom till en mekanisk, statistisk konsistens, med numeriska standarder och enheter, vilket befrämjar ytligt och medelmåttigt arbete rätt igenom och avskräcker både studenter och lärare från ett fritt sökande efter kunskap, i motsats till strävan efter akademiska tillgodohavanden.⁹⁵

Här verkar Veblens siarinstinkt ha fungerat väl, men man bör betänka att statligt-byråkratiskt inflytande har samma förmåga att skapa hierarki, standardisering, mätning och bokföring.

---

94. Veblen 1935:97–99, 149–150.

95. Veblen 1935:221–222.

Stigler konstaterar att den intellektuelle aldrig har gillat marknaden – ”för honom har den alltid varit ett ställe för vulgära människor och simpla motiv”.⁹⁶ Varför är de intellektuella så fientligt inställda till marknadsekonomin? Stiglers svar är långt.

De intellektuella är dyra i drift, och inget tidigare samhälle har haft råd med många av deras sort. Marknadsekonomin har burit upp en kraftigt utvidgad klass av intellektuella som marknadens aktörer ofta har sett upp till. Professorerna har haft störst frihet på universitet där styrelserna utgjorts av toppchefer från affärslivet, ”män som enligt vår erfarenhet är märkligt toleranta mot nästan allting utom en medioker och självbelåten fakultet”. Stigler menar att marknaden och den intellektuella världen har stora likheter. Båda systemen kännetecknas av frivillighet, konkurrens och ambition att stävja bedrägeri. Båda är beredda att släppa fram den som är kunnig och villig oavsett bakgrund. Båda lägger sig vinn om att förpacka och marknadsföra sina produkter och båda sätter högt pris på originalitet. Den intellektuelle tror på en fri marknad för idéer och ord, men är ändå fientlig mot marknaden.⁹⁷

De intellektuella anser att marknaden – den amerikanska ekonomin – producerar varor som är vulgära. Stigler är böjd att i många fall hålla med, men

---

96. Stigler 1963:85–86.

97. Stigler 1963:86–89.

menar ändå att ”att smaken hos den amerikanska allmänheten är mer upphöjd än i något annat större samhälle i historien”. De flesta samhällen har bedömts efter smaken hos sina eliter medan det amerikanska samhället bedöms efter sin breda allmänhet. Dessutom reagerar marknaden på kundernas smak oavsett om den är hög eller låg, och det är orättvist att kritisera marknaden för att den uppfyller människors önskningar. De intellektuella replikerar med påståendet att reklamen fördärvar allmänhetens smak. Det ligger enligt Stigler något, men inte mycket, i detta argument – ”vi är inte barn som blint lyder annonsörens uppmaning att springa till affären för att köpa tvål”.⁹⁸

Den intellektuelles främsta argument är att marknaden fungerar enligt egenintressets princip och genom konkurrensen tvingar alla att agera i eget intresse. Här ligger pudelns kärna i övertygelsen att en människas vinst är en annans förlust, att affärslivet är ett nollsummespel. Men det är det inte. De intellektuellas motvilja mot vinstmotivet på marknaden bygger delvis på oförmåga att förstå dess logik. Men bara delvis. ”Det kommer fortfarande att framstå för många intellektuella som om ett system där människor drivs av en rimligt osjälvisk önskan att ägna sig åt andra människors välfärd vore överlägset ett i vilket de söker gynna sig själva. Denna etik är djupt förankrad i de stora religionerna.”

---

98. Stigler 1963:89–91.

För Veblen är marknadsagerande just ett nollsummespel: ”Affärsstrategi är en strategi som innebär ’påpassligt väntande’ i centrum av ett nät, mycket vaket och skickligt, men mycket inkompetent när det gäller allting som med rätta kan kallas ’industriellt företagande’.”⁹⁹ Konkurrens och marknadsföring är fördärvliga ting. Veblens idé om människors skrytkonsumtion har blivit ett stående tema hos marknads kritiker, liksom argumentet att storföretag med reklam och märkesvaror lurar folk att konsumera sådant som de inte behöver.

Stigler menar att konkurrensen utövar ett kraftfullt inflytande vare sig det handlar om varor eller utbildning.

Den konkurrensdugliga industrin är ingen hemvist för lata eller förvirrade eller ineffektiva människor: de kommer att se sina kunder försvinna, sina bästa anställda flytta, sina tillgångar förskingras. Den är ett utmärkt ställe för kraftfulla människor: den belönar både hårt arbete och genialitet [...].

Argumentet att marknaden inte premierar den vars talanger inte är inriktade på vinst är enligt Stigler korrekt: ”marknaden erbjuder ingen inkomst till någon som inte vill erbjuda något som människor vill ha”. De stora genombrotten för utbildning, vetenskap och demokrati sammanfaller alla i tid och rum

---

99. Veblen 1935:206–207.

med uppkomsten av den fria företagsamheten och marknadssystemet. Stigler tror inte att det är en slump.¹⁰⁰

I fjärde rondan hettar det till. Veblen vill för sitt liv inte få in affärstänkande på universiteten, Stigler anser att affärsmän ger universiteten de friaste tyglarna. Veblen fasar för konkurrens och mätning av forsknings- och studieresultat, Stigler framhåller konkurrensens effektiviserande kraft även i kunskapsproduktion. Motsättningarna bottenar i synen på marknaden, som för Veblen är ett nollsummespel och för Stigler en drivfjäder för framåtskridande.

---

100. Stigler 1963:35, 42, 96–98.

Rond 5: Ekonomiutbildningen

Enligt Veblen måste nyfikenhet och forskning gå hand i hand med undervisning. Läraren och forskaren ska vara en mentor för studenten.¹⁰¹ Man kan undra över Veblens framhävande av det opersonliga i forskningen och hans fördömande av samma karaktärsdrag i undervisningen, men det är lätt att förstå hans avoga inställning till examination. När det var examensdags förklarade han att de studenter som dök upp knappast kunde räkna med att klara sig, men om ingen dök upp skulle alla bli godkända. När han gav graderade betyg gick de ofta till fel person. ”Mina betyg är som blixten”, förklarade han. ”De kan slå ner var som helst.”¹⁰²

Veblen har inga höga tankar om yrkesutbildning, och enbart låga om utbildning av ekonomer. Här handlar det förvisso om utbildning av företagsekonomer och inte nationalekonomer, men låt oss ändå avnjuta hans giftiga penna:

Den professionella kunskapen och skickligheten hos läkare, kirurger, tandläkare, apotekare, agronomer, ingenjörer av alla de slag, kanske till och med journalister, är till viss

---

101. Veblen 1935:110, 149–150.

102. Dorfman 1935:274, 306–308.

nytta för hela samhället, samtidigt som den kan vara vinstgivande för dem som har den. Samhället har ett avsevärt intresse av att utbilda dessa människor, även om det inte handlar om det intellektuella intresse som sammanhänger med vetenskap och forskning. Men detta är inte fallet med den utbildning som ska ge färdighet i affärsverksamhet. Samhället har ingen vinst att göra på att öka affärskunskapen bland några av dess unga män. Det finns redan för många av dessa affärsmän, alltför mycket slughet och skicklighet i deras yrkesskrå, för det allmänna bästa. En högre genomsnittlig affärseffektivitet höjer bara aktiviteten och vinningslystnaden till en högre genomsnittlig nivå av skicklighet och iver, med föga annat materiellt resultat än omfördelning av ägande; detta eftersom affärsverksamheten ägnar sig åt tillägnet av välstånd genom konkurrens, inte åt dess framställning. [...] Ju fler och ju skickligare samhällets affärsmän är, desto sämre för samhället, allt annat lika [...].¹⁰³

Handelshögskolan (*School of Commerce*) finner följaktligen ingen nåd hos Veblen. Den placeras i samma skamvrå som prästseminariet. Enda skillnaden är att det senare tillhör en gammal ordning och den förra en ny. Handelshögskolan bryr sig inte om vetenskapens rön och syftar inte till att vara till nytta för samhället utan bara till att generera privat vinst. Handelshögskolan ”erbjuder

---

103. Veblen 1935:208–209.

en utbildning som inte har något värde för samhället, – utom, kanske, som en sentimental eggelse.”¹⁰⁴

Stigler ställer och besvarar en fråga: Om specialisering är bra, eller åtminstone ett nödvändigt ont inom forskning, hur förhåller det sig då med undervisning? Behövs det lärare med breda kunskaper? Nej, lärarens roll är inte att sprida information – i den rollen är han alltid underlägsen det skrivna ordet. ”Hans uppgift är underblåsa gnistan av genuin intellektuell nyfikenhet och att inympa en forskares samvete – att kommunicera det enorma äventyret och det ridderliga uppträdandet i jakten på kunskap.” En duktig lärare måste vara forskare och en duktig forskare måste vara specialiserad! ”När strävan till universalism går så långt att människor undervisar utanför sitt allmänna kompetensområde tycks mig resultaten helt usla.”¹⁰⁵

I femte rondan går kampen in i lugnare banor. Stigler förfäktar specialisering. Veblen öser galla över allt som har med (företags)ekonomisk undervisning att göra. I slutsekunderna undslipper sig Stigler att lärarens uppgift är ”att kommunicera det enorma äventyret och det ridderliga uppträdandet i jakten på kunskap”, varvid Veblens uppsyn ljusnar.

---

104. Veblen 1935:204–207, 210–211.

105. Stigler 1963:14–15.

Rond 6: Ekonomen som tekniker?

För Veblen är teknikern uttolkare av ”maskinprocessens” logik av orsak och verkan, medan ekonomen ägnar sig åt hokus pokus. Stigler ställer frågan hur ekonomen kan ”predika” (ge råd) om vilken politik som bör föras eller inte föras utan särskild kunskap om vad som är riktigt eller rättvist. Stiglers svar är att ekonomen predikar effektivitet: bra politik gynnar och dålig politik hämmar samhällets inkomstmaximering.¹⁰⁶

Om en politik kommer att bättre uppfylla ett givet mål än en annan politik med samma kostnad i form av resurser är den förra politiken klart överlägsen och det finns inget utrymme för etiska diskussioner. [---] Här har vi svaret på frågan hur ekonomen kan agera så vitt och lätt som kritiker av politiska förslag utan att förfoga över ett övertygande etiskt system. Svaret är att han inte behöver något etiskt system för att kritisera misstag: han är helt enkelt en välutbildad politisk aritmetiker.¹⁰⁷

Är inte Stiglers ekonom överraskande lik Veblens känslokalle tekniker (låt vara att Veblen aldrig skulle gå med på att det går att beräkna effektiva hand-

---

106. Stigler 1982:4–7.

107. Stigler 1982:8.

lingsmönster på en marknad)? Veblen ansåg att tekniken formar människan men däremot finns det, enligt Lernalers tolkning av Veblen, ”inga ekonomiska järnlagar: det finns bara av människor formade ekonomiska institutioner”.¹⁰⁸ Velerligen är dock även tekniken, åtminstone än så länge (innan robotarna tagit över), formad av människor.

Nå, hur slutade matchen? Knappast med teknisk knockout, men rimligen med poängseger. För vem? Döm själv!

---

108. Lerner 1948:24–25, 31.

NÅGRA LÄRDOMAR

Vi ska nu dra några lärdomar ur de (in)fall vi har ägnat oss åt. Vi resonerade inledningsvis om några frågor som inställer sig när bildningsbegreppet kommer på tal: frågor om mångsidighet och specialisering, nutidsorientering och historisk orientering, påbudna och självständiga val, faktakunskap och analysförmåga, förnuft och moral/känsla, frågor som ställer människor inför vissa vägval eller avvägningar. Bildning handlar inte minst om att hitta balans i tillvaron.

Hur och varför söker människor kunskap? Här står två synsätt, representerade av Thorstein Veblen och George Stigler, mot varandra. Veblens människa är en sökare som strövar omkring och kommer till insikter som kan vara henne till nytta, Stiglers en mera kalkylerande varelse som söker nyttiga insikter med hänsyn tagen till sökkostnader. I forskningssammanhang innebär det att Veblen förordar mångsidighetens breda väg, Stigler specialiseringens smala. De är ense om att den smala vägen leder till effektivitet på ett begränsat fält. Men för Veblen leder den smala vägen till okunnighet på stora områden och för Stigler slutar den breda vägen i diletterism. Avgörande för Stigler är inte att

människor har bred kunskap, utan att de har vissa gemensamma kunskaper i språk, matematik och logik så att de kan kommunicera. Kommunikationen med det förflutna – doktrinhistorien – vill han inte undvara.

Kärnfrågan är om bildning bäst främjas av fritt kringströvande eller mål-inriktat framträngande. Att veta lite om mycket kan i bästa fall ge förmåga att se sammanhang, dra paralleller och upptäcka kunskapsluckor, i värsta fall resultera i förflackning. Att veta mycket om lite kan i bästa fall ge djup insikt, i värsta fall sluta i närsynthet. Det är få förunnat att helhjärtat kunna välja både och, men alla de andra måste inte göra samma val. Det behövs såväl specialister, som producerar nya pusselbitar, som generalister, som kan foga samman bitarna och peka på hålrum som undgått specialisternas intresse.

Har samhället behov av bildning med nationalekonomiska förtecken? Om vi rådfrågar våra mästare blir svaren först helt olika, men till sist ganska lika. Enligt Veblen är ekonomiämnet ingen vetenskap och saknar bildningsvärde. Enligt Stigler är det förvisso en vetenskap men inte ”moget för att bli en del av den grundläggande läroplanen för alla bildade människor”. De är alltså överens om att nationalekonomi inte är något för den bildade allmänheten.

Nationalekonomi är främst ett ämne om marknader. Hur förhåller sig marknadsekonomi och bildning till varandra? Här framträder de ideologiska motpolerna i all sin statiska laddning. För den som står långt till vänster eller

höger – och inte bara där¹⁰⁹ – betyder marknaden påtvingad masskonsumtion av skräp och har inget med bildning att göra. För den som omfattar ett marknadsliberalt synsätt erbjuder marknaden möjlighet att välja efter tycke och smak och har genererat bildning i form av såväl många intellektuella som masskonsumtion av kultur. För den till vänster eller höger är konkurrens ett verktyg med vars hjälp egen- och särintressen bryter sönder klass- eller folkgemenskapen. För liberalen är konkurrens ett sätt att disciplinera olika intressen så att det uppstår ett mått av effektivitet och intressebalans i samhället. Det förefaller som om både anhängare och kritiker av marknaden har poäng att plocka när de resonerar om bildning: Stiglers poäng är att marknaden och konkurrensen ”belönar både hårt arbete och genialitet”, Veblens att den mätning av studie- och forskningsresultat som krävs för att utdela belöningar ”avskräcker både studenter och lärare från ett fritt sökande efter kunskap”. Samtidigt förenas de i sin syn på forskarens roll som lärare – att ”kommunicera det enorma äventyret och det ridderliga uppträdandet i jakten på kunskap” – och av att deras ”hjältar”, teknikern respektive ekonomen, inte besvärar av moraliska hänsyn.

Var ekonomiämnet mera allmänbildande innan det gick in i sin neoklassiska fas och så att säga stoppade tiden och avskärmade världen utanför mark-

---

109. För en civilisationspessimistisk syn på marknaden (och politiken) och bildningen, se Alsheimer 2004.

naderna? Ja, rimligen. Men det innebär ingalunda att de stora neoklassikerna var livlösa räknemaskiner. De var ofta vitt belästa och socialt passionerade och delade frikostigt med sig av sin lärdom och samhällsyn.

Alfred Marshall, den neoklassiska teorins fullkomnare, är ett exempel på en sådan ekonom, som förenade intresse för matematik, filosofi, etik och historia, och som i sin ambition att lindra fattigdomen valde den nationalekonomiska banan. Det skulle krävas människor med ”kyliga hjärnor men med varma hjärtan” för att finna lösningar på sociala problem. Marshalls väg till nationalekonomin och hans ambition att vägleda generationer av studenter i konsten att förena förnuft och känsla är ett vackert exempel på hur en bildningsresa till och genom ett ekonomiskt landskap kan se ut. Marshall gick på djupet med sin pristeori men han bäddade in den i vad Schumpeter har kallat ”en praktfull inramning” av historie- och samhällsanalys.

Joseph Schumpeters bildningsväg är minst lika intressant som Marshalls. De båda ekonomerna är varandras motpoler i personligt uppträdande och vetenskaplig utövning. Marshall hade en ödmjuk framtoning medan Schumpeter uppträdde som herreman med stolta åthävor. Marshall ägnade sig åt statisk jämviktsanalys och lät blott antydningvis förstå att det krävs ett evolutionärt perspektiv på tillvaron, medan Schumpeter excellerade i dynamisk analys i form av ”skapande förstörelse”. Marshall hade en mission – att förbättra sociala förhållanden under kapitalismen – och Schumpeter en vision – kapitalismens

seger till döds. Så spännande kan ekonomers bildningsresor vara, så olika deras syn på dåtid, samtid och framtid. Om det inte är bildande att läsa om deras missioner och visioner, vad menas då med bildning?

Låt oss avslutningsvis antyda vår egen syn på temat bildning och ekonomi med hjälp av några vägledande metaforer. Att studera nationalekonomi är som att stå lutad över motorrummet på ett fordon. Förhoppningsvis blir den som står där intresserad av hela fordonet (samhället) och dess passagerare och av vart fordonet är på väg. Det kräver att man vet var fordonet befinner sig och hur det har kommit dit. I fråga om en vanlig bil, med dess korta livslängd, behöver varken förare eller mekaniker veta särskilt mycket om bilens eller förbränningsmotorns historia. I fråga om samhället, med dess ur mänskligt perspektiv närmast eviga liv, behövs kunskaper i ekonomi- och doktrinhistoria, åtminstone om man vill kalla sig bildad!

REFERENSER

Leif Alsheimer (2004), Bildningsresan: Från ensidig instrumentell utbildning till sammanhangsskapande bildning. Stockholm: Prisma.

Anthony Aspromourgos (1986), "On the Origin of the Term 'Neoclassical'", Cambridge Journal of Economics, no 10.

William J. Barber (red.) (1993), Economists and Higher Learning in the Nineteenth Century. New Brunswick: Transaction Publishers.

Anne D. Boschini, Matthew J. Lindquist, Jan Pettersson & Jesper Roine (2002), "Framtidens nationalekonomer: Vilka är deras incitament till 'tvåbenthet'?", Ekonomisk Debatt, nr 2.

Todd Buchholz (1999), New Ideas from Dead Economists: An Introduction to Modern Economic Thought. New York: Plume.

Benny Carlson (1995), De institutionalistiska idéernas spridning. Stockholm: SNS Förlag.

Benny Carlson & Lars Jonung (2006), "Knut Wicksell, Gustav Cassel, Eli Heckscher, Bertil Ohlin and Gunnar Myrdal on the Role of the Economist in Public Debate", *Econ Journal Watch*, no 3.

Ronald H. Coase (1994), *Essays on Economics and Economists*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

A.W. Coats (1993), "The Educational Revolution and the Professionalization of American Economics", i Barber (red.).

David Colander (2000), "New Millennium Economics: How Did It Get This Way, and What Way is It?", *Journal of Economic Perspectives*, no 1.

David Colander (2002), "The Ageing of an Economist", Middlebury College Working Paper (community.middlebury.edu/~colander/Articles/).

Robert W. Dimand, Mary Ann Dimand & Evelyn L. Forget (red.) (2000), *A Biographical Dictionary of Women Economists*. Cheltenham: Edward Elgar.

Zohreh Emami (2000), "Joan Robinson (1903–83)", i Dimand m.fl. (red.).

H.S. Foxwell (1887), ”The Economic Movement in England”, *Quarterly Journal of Economics*, no 1.

Milton Friedman (1996), ”A Soaring Eagle: Alfred Marshall: 1842–1924”, *Journal of Economic Literature*, no 4.

Peter Groenewegen (1995), *A Soaring Eagle: Alfred Marshall 1842–1924*. Aldershot: Edward Elgar.

Bernt Gustavsson (1991), *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1890–1930*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bernt Gustavsson (1996), *Bildning i vår tid: Om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bernt Gustavsson (2007), ”Inledning: Bildningstankens aktualitet och historiska framväxt”, i Gustavsson (red.).

Bernt Gustavsson (red.) (2007), *Bildningens förvandlingar*. Göteborg: Daidalos.

Bernt Gustavsson (odaterad), ”Bildning i vår tid” (www.hsv.se).

Robert L. Heilbroner (2006), *Utopister och samhällsomdanare: Stora ekonomiska tänkares liv och idéer*. Stockholm: SNS Förlag.

John P. Henderson (1993), "Political Economy and the Service of the State: The University of Wisconsin", i Barber (red.).

Alon Kadish (1989), *Historians, Economists, and Economic History*. London och New York: Routledge.

Ellen Key (1992), *Bildning: några synpunkter*. Västra Sörby: Bildningsförlaget.

John Maynard Keynes (1933), *Essays in Biography*. London: Macmillan and Co.

Bengt Kristensson Ugglå (2007), "Flexibilitet eller bildning", i Gustavsson (red.).

Max Lerner (red.) (1948), *The Portable Veblen*. New York: Viking Press.

Sven-Eric Liedman (1990), "Bildning", *Nationalencyklopedin*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.

Sven-Eric Liedman (2007), "Språk och bildning", i Gustavsson (red.).

Assar Lindbeck (2001), "Economics in Europe", CESifo Forum, no 1.

Alfred Marshall (1890/1920), Principles of Economics. London: Macmillan.

Gunnar Myrdal (1982), Hur styrs landet? Stockholm: Rabén och Sjögren.

Lawrence Nabers (1958), "Veblen's Critique of Orthodox Economic Tradition", i Douglas F. Dowd (red.), Thorstein Veblen: A Critical Reappraisal. New York: Cornell University Press.

Richard R. Nelson & Sidney Winter (1974), "Neoclassical vs. Evolutionary Theories of Economic Growth: Critique and Prospects", The Economic Journal, Dec.

Philip C. H. Newman (1953), De ekonomiska idéernas historia. Stockholm: KF:s bokförlag.

Carl-Axel Olsson (1994), Alfred Marshall and Economic History. Lund: Ekonomisk-historiska institutionen.

Carl-Axel Olsson (2006), "Alfred Marshall, Poverty and Economic Theory: A Historical Perspective", i Daniel Rauhut m.fl. (red.), Economists and Poverty: From Adam Smith to Amartya Sen. New Delhi: Vedam.

Talcott Parsons (1931), "Wants and Activities in Marshall", *Quarterly Journal of Economics*, no 1.

A. C. Pigou (red.) (1925), *Memorials of Alfred Marshall*. London: Macmillan and Co.

Lars Pålsson Syll (2001), *Den dystra vetenskapen: Om nationalekonomins och nyliberalismens kris*. Stockholm: Atlas Akademi.

Ingrid Rima (1996), *Development of Economic Analysis*. London & New York: Routledge.

Bo Sandelin (2007), "Lärdomsgigant hedras med lärda essäer", *Ekonomisk Debatt* nr 1.

Bo Sandelin, Hans-Michael Trautwein & Richard Wundrak (2001), *Det ekonomiska tänkandets historia*. Stockholm: SNS Förlag.

Joseph Schumpeter (1942), *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York & London: Harper & Brothers.

Joseph Schumpeter (1953), *Stora nationalekonomer*. Stockholm: Natur och kultur.

Joseph Schumpeter (1954), *History of Economic Analysis*. London: George Allen & Unwin Ltd.

George Stigler (1963), *The Intellectual and the Marketplace and Other Essays*. London: The Free Press of Glencoe.

George Stigler (1965), *Essays in the History of Economics*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

George Stigler (1970), "The Case, if Any, for Economic Literacy", *Journal of Economic Education*, Spring.

George Stigler (1982), *The Economist as Preacher*. Oxford: Basil Blackwell.

George Stigler (1988), *Memoirs of an Unregulated Economist*. New York: Basic Books.

Richard Swedberg (red.) (1991), *The Economics and Sociology of Capitalism*. Oxford: Princeton University Press.

Richard Swedberg (1994), "Inledning", i *Schumpeter: Om skapande förstörelse och entreprenörskap*. Stockholm: Ratio.

Michael Uljens (2006), "Vad är bildning?" (www.vasa.abo.fi).

Thorstein Veblen (1898), "Why is Economics Not an Evolutionary Science?", Quarterly Journal of Economics, July.

Thorstein Veblen (1935), The Higher Learning in America: A Memorandum on the Conduct of Universities by Business Men. New York: The Viking Press.

Knut Wicksell (2001), Att uppfostra det svenska folket: Knut Wicksells opublicerade manuskript samlade och redigerade av Lars Jonung, Torun Hedlund-Nyström & Christina Jonung. Stockholm: SNS Förlag.